

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Josefina Norman

Likhet inför lag?

Om invandrares brottslighet och
diskriminering inom rättsväsendet av
personer med utländsk bakgrund

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare
Per Ole Träskman

Straff- och processrätt

Vårterminen 2008

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Syfte och frågeställningar	8
1.2 Definition utav begrepp	9
1.3 Metod	10
1.4 Material	10
1.4.1 Brå-rapport 2005:17	11
1.4.1.1 Registrerad brottslighet, faktiskt brottslighet	11
1.4.2 Brå-rapport 2008:4	12
1.5 Avgränsningar	15
1.6 Disposition	15
2 BROTTSLIGHETENS ORSAKER	17
2.1 Kriminologiska teorier om sociala orsaker till brottslighet	17
2.1.1 Strain-teorin	17
2.1.2 Stämplings-teorin	18
2.1.3 Teorin om sociala band	19
2.1.4 Konfliktteori	20
3 INVANDRARES BROTTSLIGHET	21
3.1 Aktuell folkmängd, andel invandrare	21
3.2 Brottsperioden 1997-2001	21
3.2.1 Brottslighet bland misstänkta med svensk respektive utländsk bakgrund	22
3.2.2 Brottslighet per befolkningsgrupp	23
3.2.3 Överrisk per brottstyp	24
3.2.4 Lagförda för dödligt våld 1997-2001	26
3.3 Analys och diskussion kring invandrarens brottslighet	27
4 ORSAKSFÖRKLARINGAR TILL INVANDRARES ÖVERREPRESENTATION	31
4.1 Riskfaktorer till att invandrare begår brott enligt BRÅ 2005:17	32

4.1.1	Svårighet vid bosättning i nytt land	32
4.1.2	Sociala faktorer som ökar risken för brott	33
4.1.3	Brister i mottagandet	33
4.2	Brott av invandrare är lättare att upptäcka	33
4.3	Subjektiva teorier, intervjustudie	34
4.4	Diskriminering som orsaksförklaring	35
5	LIKHET INFÖR LAGEN KONTRA DISKRIMINERING	37
5.1	Likhet inför lagen	37
5.2	Diskriminering	39
5.2.1	Direkt diskriminering	40
5.2.2	Indirekt diskriminering	41
5.2.3	Kumulativ diskriminering	41
5.2.4	Strukturell diskriminering	41
5.2.5	Olaga diskriminering	42
6	DISKRIMINERING AV INVANDRARE INOM RÄTTSVÄSENDET	44
6.1	Rättsväsendets vanligaste fällor	44
6.1.1	Diskretionsutrymmet	44
6.1.2	”En-storlek-passar-alla”	45
6.1.3	Språkskillnader	45
6.1.4	Stereotyper	46
6.1.4.1	Stereotypen om den brottslige invandraren	47
6.2	Upplevd diskriminering inom rättsväsendet	48
6.2.1	Polisens operativa verksamhet	49
6.2.2	Utredande processen	50
6.2.3	Dömande processen	51
6.3	Rättsaktörernas erfarenhet utav diskriminering	52
6.4	Diskriminerande handlingar	54
6.4.1	Stereotyper och rasistisk retorik hos polisen	55
6.4.2	Trovärdighetsproblem?	56
6.4.2.1	Våldtäkt inomhus	56
6.4.2.2	Olaga hot	57
6.4.3	Åtalas invandrare oftare?	58
6.4.4	Fälls invandrare oftare?	59
6.4.5	Invandrare döms till hårdare straff	59
6.5	Förtroendet för rättsväsendet	61
7	ANALYS OCH DISKUSSION	62
7.1	Diskriminering inom rättsväsendet	62
7.1.1	Upplevd diskriminering	62
7.1.2	Omfattningen av diskriminerande handlingar	68

7.2	Orsaksförklaringar till invandrares brottslighet	69
7.3	Slutord	70
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	72

Summary

The two largest studies in Sweden regarding crime committed by immigrants have been carried out by the National Council for Crime Prevention (BRÅ). The first one, called "Criminality among immigrants and immigrant's children", was published in 1996, and covered the period 1985-1989. Ten years later they published the report "Crime among people born in Sweden and abroad" which covered the five-year period 1997-2001.

The report from 2005 showed that there are a two and a half times increased risk for foreign-born persons to be registered as suspects, compared with a domestic born person with both parents born in Sweden. For domestic born persons with two foreign-born parents, it is twice as common.

People with a foreign background are therefore overrepresented in crime statistics. For some individual crime-types is the risk higher. For example it is five times more likely to be registered as a suspected of rape or attempted rape for a foreign-born person. It is also revealed in the statistics that the stronger connection a person has with the Swedish community the lower the risk is for the person to fall into crime, which also the criminological theories about the causes of crime indicate. There are nevertheless no major differences in the type of crime that immigrants are committing in comparison with persons born in Sweden.

Many studies shows, however, that there is a risk that immigrants are discriminated in the judicial systems various parts. Immigrant's overrepresentation is significantly less in self-reporting studies than in the registered criminality. In a study carried out by the Crime Prevention Council, Brå- report 2008:4 "Discrimination in the judicial process" was notifications to the Ombudsman against Ethnic Discrimination (DO) concerning experienced discrimination in the justice system examined. The study emerged that a large number of people with immigrant backgrounds

have experienced themselves exposed to abusive and discriminatory treatment at the meeting with the judicial authorities.

The area is barely explored despite strong evidence that immigrants are likely to be discriminated in the judicial process. Confidence surveys show nevertheless, that people with foreign backgrounds have low confidence in the judicial system. Studies have also shown that there is a strong racist rhetoric within the police force and also that a widespread stereotype of immigrants as criminals in particular occurs. This stereotypical idea is a disadvantage for immigrants in the judicial process as well. With the impediment that the linguistic preconditions set, in all there is a significant risk for immigrants to be discriminated in all stages of the judiciary. A strong suspicion exist that equality before the law does not exist in the Swedish judicial system.

Sammanfattning

De två största studierna i Sverige kring invandrares brottslighet har genomförts av Brottsförebyggande rådet (BRÅ). Den första publicerades 1996, "Invandrare och invandrares barns brottslighet", och omfattade tidsperioden 1985-1989. Drygt tio år senare utkom rapporten "Brottslighet bland personer födda i Sverige och i utlandet" som omfattade femårsperioden 1997-2001.

Rapporten från 2005 visade att det är två och en halv gånger vanligare att utrikes födda personer är registrerade som misstänkta för brott, jämfört med svenskfödda personer med båda föräldrarna födda i Sverige. För personer födda i Sverige med två utrikes födda föräldrar är det dubbelt så vanligt.

Personer med utländsk bakgrund är således överrepresenterade i brottsstatistiken. För vissa enskilda brottstyper är överrisken högre och som utrikes född är det exempelvis fem gånger vanligare att vara registrerad som misstänkt för våldtäkt eller försök till våldtäkt. Statistiken visar också att ju starkare anknytning som finns till Sverige desto mindre risk för brottslighet, vilket överrensstämmer väl med kriminologiska teorier kring orsakerna till brottslighet. Några större skillnader avseende vilken typ av brottslighet som invandrare begår i jämförelse med svenskar föreligger dock inte.

Flertalet studier visar dock att det finns en risk för att invandrare diskrimineras inom rättväsendets olika led. I självrapporterande studier är invandrares överrepresentation betydligt mindre än i den registrerade brottsligheten. I en studie genomförd utav Brottsförebyggande rådet, Brå-rapport 2008:4 "Diskriminering i rättsprocessen" där anmälningar till Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO) gällande upplevd diskriminering inom rättväsendet studerats, framkommer att ett stort antal personer med invandrarbakgrund har upplevt sig utsatta för kränkande och diskriminerande behandling vid mötet med rättväsendets myndigheter.

Trots starka belägg för att invandrare riskerar att diskrimineras inom rättsprocessen är området tämligen outforskat. Förtroendeundersökningar visar dock att personer med utländsk bakgrund har lågt förtroende för rättsväsendet. Studier har även påvisat att det förekommer en starkt rasistisk retorik inom poliskåren och att en vitt utbredd stereotyp om invandrare som särskilt kriminella förekommer. Denna stereotypa föreställning ligger invandrare till last även inom den dömande processen och tillsammans med de hinder som de språkliga förutsättningarna sätter upp finns en betydande risk för att invandrare ska diskrimineras inom rättskedjans alla led. Det föreligger en stark misstanke om att likhet inför lagen inte råder inom det svenska rättsväsendet.

Förkortningar

Brå	Brottsförebyggande Rådet
DO	Ombudsmannen mot etnisk diskriminering
FN	Förenta Nationerna
JO	Justitieombudsmannen
JK	Justitiekanslern
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)

1 Inledning

Invandrare och brottslighet är idag ett av de mest infekterade och mest tabubelagda ämnena i den offentliga debatten. Debatten uppkom under slutet av sjuttioalet då den vänsterradikala *Pockettidningen R*¹ publicerade en artikel som bland annat innehöll statistik som visade att utländska medborgare var överrepresenterade bland de lagförda i brottmål. Det huvudsakliga syftet med publiceringen var inte att framhålla utländska medborgare som särskilt kriminellt benägna, utan framförallt att påvisa invandrares sämre levnadsförhållanden.² Men artikeln fick motsatt effekt och väckte stor uppståndelse i massmedia. Och en livlig debatt kring invandrare och brottslighet uppstod. I ett desperat försök att tona ner debatten genomförde till och med Invandrarverket en annonskampanj i pressen med budskapet att invandrare inte var mer kriminella än svenskar, men kampanjen fick inte någon större effekt.³

När Sverige drabbades av en ekonomisk kris under 1990-talet med rekordhög arbetslöshet som följd, ledde det allmänna missnöjet över levnadsförhållandena i Sverige till att invandrarna återigen hamnade rejält i skottgluggen. I en avhandling som lades fram vid Göteborgs universitet 2004, där journalisters framställning utav invandrare i media under 1970-talet fram till år 2004 studerats, fann man att det skedde en allvarlig förändring i brottsrapporteringen i medierna under 1990-talet.⁴ Mindre allvarliga brott tycktes få ett nyhetsvärde enbart för att de begåtts utav invandrare och utpekandet av gärningsmannen som invandrare fungerade som ett kuslighetsskapande drag i texterna. Avhandlingen påvisade också att när ett brott begåtts utav en person med utländsk bakgrund så sökte man ofta de bakomliggande orsakerna till brottet i gärningsmannens geografiska

¹ Pockettidningen R, Sverige, Sverige fosterhem, Årg. 8, Nr. 4

² von Hofer, Sarnecki och Tham, (1998) Invandrarna och brottsligheten, s. 70

³ Hedebro, G. Att informera om avvikande grupper. En genomgång av några olika samhällsområden. Brottsförebyggande rådet. Rapport 1977:2. s. 17 ff.

⁴ Brune, Y., Nyheter från gränsen. Tre studier om ”invandrare”, flyktingar och rasistisk våld. Institutionen för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet.

ursprung eller kultur, och inte utifrån personliga eller klassrelaterade faktorer vilket var fallet när det rörde sig om en ”svensk” gärningsman.

Mediernas överdrivna fokusering kring invandrades brottslighet har starkt bidragit till att den stereotypa bilden av invandraren som särskilt kriminell benägen har etablerats. Och organisationer med främlingsfientliga och rasistiska intressen har starkt utnyttjat situationen till sin fördel. Genom att rycka statistik ur sitt sammanhang har man lyckats förmedla en mycket snedvriden bild utav invandrades brottslighet till allmänheten. Inte sällan beskrivs det som att en majoritet utav brotten begås utav invandrare.

Invandrades brottslighet är dock ett tämligen outforskat område inom svensk forskning. De två största studierna har genomförts utav Brottsförebyggande rådet (Brå). Den första, ”Invandrare och invandrades barns brottslighet” publicerades 1996 och byggde på alla anmälda brott under tidsperioden 1985-1989.⁵ Drygt tio år senare utkom rapporten ”Brottslighet bland personer födda i Sverige och i utlandet”, som omfattade brottsperioden 1997-2001.⁶

Rapporterna ifrån Brå visar att invandrare *är* överrepresenterade vad det gäller den registrerade brottsligheten. Enligt statistiken har de i förhållande till sin andel i befolkningen en högre brottslighetsfrekvens än svenskar. Flertalet tänkbara orsaksförklaringar till en viss del av denna överrepresentation finns. Den mest oroväckande utav dessa är att invandrare diskrimineras inom rättsväsendet.

Allas likhet inför lagen är en utav de viktigaste hörnstenarna i svensk rätt. Lika behandling utav rättssystemet skall, oavsett vad man har för etnicitet, kön eller trosuppfattning, råda. Men likheten inför lagen är enbart ett ideal. Människans brister gör att det är svårt att såväl uppnå som att upprätthålla idealet. Utrymmet för felslut och felbedömningar är trots allt stort. Att

⁵ Brå-rapport 1996:2

⁶ Brå-rapport 2005:17

stereotypifiering och stigmatisering förekommer inom massmedia där personer med invandrarbakgrund framställs som mer brottsbenägna, ökar betydligt risken för att aktörerna inom rättsväsendet omedvetet skall påverkas. Risken är uppenbar, hur hög strävan än är efter att likabehandlingsprincipen skall efterföljas.

1.1 Syfte och frågeställningar

Att kategorisera personer som ”invandrare” och ”svenskar” bär mig emot, liksom att särskilja en samhällsgrupp och redovisa dess brottslighet separat. Lika ointressant och moraliskt stötande som det vore att kategorisera kriminalstatistik utifrån religiös- eller sexuellbakgrund, finner jag det vara att redovisa för brottslighet utifrån födelse-land. Att kategorisera individer endast utifrån födelse-land gör även att exempelvis socioekonomiska faktorer samt ålder och kön som inom den kriminologiska forskningen visats sig ha en mycket stor betydelse vid risken för brottslighet, inte kommer till beaktande.

Trots det kommer denna uppsats att behandla just invandrades brottslighet. Syftet är dock att undersöka om invandrades brottslighet är så hög, och skiljer sig så mycket från svenskars, som exempelvis högerpopulistiska organisationer vill vidhålla. I syfte att ge en mer allsidig och nyanserad sida till diskussionen kommer jag även att behandla invandrades risk för att diskrimineras inom rättsväsendet.

Mitt syfte med denna uppsats är således att redogöra för hur svenskar och personer med invandrarbakgrund skiljer sig åt i den svenska kriminalstatistiken. Jag kommer också att presentera några utav de mest vanligt förekommande kriminologiska teorierna om brottslighet i syfte att ge en förståelse till varför brottslighet kan uppstå.

Jag har även för avsikt att framlägga tänkbara orsaksförklaringar till varför invandrare är överrepresenterade i den registrerade brottsligheten. Jag

kommer främst att koncentrera mig på diskriminering inom rättsväsendet, med föresatsen att beskriva på vilka sätt beteenden och strukturer i rättskedjan leder till att personer med utländsk bakgrund missgynnas under straffrättsprocessen samt vilka åtgärder som kan vidtas för att minska denna risk.

Mina frågeställningar i uppsatsen är följande:

- Hur skiljer sig personer med invandrarbakgrund och svenskfödda personer med svenskfödda föräldrar åt i den registrerade brottsligheten?
- Föreligger det någon skillnad mellan grupperna avseende vilken typ av brott som begås?
- Vilka konsekvenser kan bristande språkkunskap leda till i brottsprocessen?
- Vilka diskriminerande effekter kan medvetna och omedvetna stereotyper av personer med utländsk bakgrund få i bedömningen i en brottsprocess?

1.2 Definition utav begrepp

Begreppet ”invandrare” är idag ett starkt, värdeladdat ord, ofta behäftat med en negativ underton i vardagligt tal. Begreppet lanserades av myndigheter under 1960-talet som ersättning till det då negativt klingande ”utlänning”.⁷ Mitt användande utav begreppet i uppsatsen är med ansatsen att använda det som det neutrala uttryck det från början var avsett att vara, och så som det används ibland annat lagtext. Mitt användande av begreppet ”svensk” är enbart med avsikten att klargöra att det rör sig om en svenskfödd person med svenskfödda föräldrar, och är inte avsett att utesluta att även personer

⁷ DS 2000:43 s. 19

med invandrarbakgrund kan vara en del utav det svenska samhället och således ”svenskar”.

I uppsatsen kommer begreppen ”invandrare” och ”person med utländsk bakgrund” att användas synonymt. Med begreppen avses en person som är född inrikes med en eller två utrikes födda föräldrar, eller utrikes född och folkbokförd i landet om inget annat anges. I kapitlet om invandrares brottslighet kommer tydliga avgränsade och beskrivande definitioner att användas vid redogörandet utav kriminalstatistiken.

1.3 Metod

Vid författandet av denna uppsats kommer jag till största del att tillämpa en rättsvetenskaplig metod. Endast vid utredandet av rättsläget i uppsatsens femte kapitel kommer en traditionell juridisk metod att tillämpas.

Jag kommer att använda mig av doktrin, utredningar, rapporter, och statistiskt material i syfte att besvara mina frågeställningar. En viss användning utav elektroniska dokument kommer även att förekomma i uppsatsen.

1.4 Material

I såväl avsnittet om invandrares brottslighet som i avsnittet om diskriminering utav personer med utländsk bakgrund inom rättsväsendet, kommer uppsatsen framförallt att grundas på rapporter ifrån Brottsförebyggande rådet. Statistiken till kapitlet om invandrares brottslighet kommer att hämtas från Brå: s rapport ”Brottslighet bland personer födda i Sverige och i utlandet, rapport 2005:17”. I kapitlet om diskriminering kommer en stor del utav materialet att grundas på studien i Brå: s rapport ”Diskriminering i rättsprocessen, Om missgynnande av personer med utländsk bakgrund”, Rapport 2008:4, samt en utav de

utredningar som föranledde rapporten; SOU 2006:30, "Är rättvisan rättvis, Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet".

1.4.1 Brå-rapport 2005:17

Brottsförebyggande rådets studie som presenteras i Brå-rapport 2005:17, omfattar samtliga personer födda mellan åren 1945-1981 som var folkbokförda i landet den 31 december 1986, vilket rörde sig om cirka 4,4 miljoner personer. Studien gjordes på de brott som anmälts till polisen under åren 1997-2001 och de personer i populationen som var registrerade som skäligen misstänkta för dessa brott. Att endast de polisanmälda brotten, där man dessutom har identifierat en person som skäligen misstänkt för brottet har undersökts, begränsar studien. Någon statistik över risken att upptäckas, misstänkas och lagföras för brott, med jämförelse mellan invandrare och svenskar, kan följaktligen inte presenteras i Brå: s undersökning. Således faller en stor och viktig post bort från gruppen av faktorer som kan ge en motbild till den bild som den rena statistiken ger.

Att Brå valt att använda sig av misstankeregistret istället för lagföringsregistret motiveras framförallt med att den förra studien som genomfördes på ämnet, Brå-rapport 1996:2, byggde på misstankeregistret. En förändring skulle således omöjliggöra en jämförelse utav resultaten.

1.4.1.1 Registrerad brottslighet, faktiskt brottslighet

I Brå: s rapport presenteras statistiken bitvis som om den även vore ett mått på den faktiska brottsligheten. Ett stort antal brott resulterar dock aldrig i en polisanmälan. Kvoten mellan antalet anmälda brott och antalet faktiska brott brukar benämnas som den *dolda brottsligheten*.

Benägenheten att anmäla brott varierar mellan olika brottstyper. Post- och bankrån blir i princip alltid polisanmälda, likaså bilstölder. Ett högt värde på

det stulna föremålet vid tillgreppsbrott, samt om föremålet var försäkrat, är faktorer som ökar anmälningsbenägenheten.

Vid våldsbrott påverkas anmälningsbenägenheten till stor del utav två faktorer – brottets grovhet samt gärningsmannens och offrets sociala relation. Vid lindrigt våld samt nära socialt band mellan offer och förövare, minskas anmälningsbenägenheten.

Brott utan något uttalat brottsoffer som exempelvis rattfylla och narkotikabrott, är drabbat av en hög dold brottslighet.⁸

De brott som anmäls till polisen utgör därför långt ifrån något slumpmässigt urval av samtliga anmälda brott. Den registrerade brottsligheten är kraftigt selekterad. Om anmälningsbenägenheten ökar när en invandrare begått ett brott, eller polisen riktar särskilt fokus i sitt arbete mot personer med utländsk härkomst får detta självfallet genomslag i den registrerade brottsligheten.

1.4.2 Brå-rapport 2008:4

År 2003 tillsattes en utredning om strukturell diskriminering på grund av etnisk eller religiös tillhörighet, Dir. 2003:118. Utredningen utmynnade i betänkandet SOU 2005:56, ”Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige”, som framhöll att det är tydligt, trots att forskning kring strukturell diskriminering i Sverige är ytterst begränsad, att det förekommer samma diskriminerande förhållanden inom det svenska rättsväsendet som i andra länder som har mer omfattande forskning på området.

Parallellt med utredningen om strukturell diskriminering tillsattes ytterligare en utredning, Dir. 2004:54, som gav i uppdrag att utforska mekanismerna bakom strukturell och institutionell diskriminering på grund av etnisk eller

⁸ Brå-rapport 2004:3, s. 7 f.

religiös tillhörighet. I delbetänkandet till utredningen, ”Är rättvisan rättvis?” SOU 2006:30, belystes en del frågor om diskriminering av etniska eller religiösa minoriteter inom rättsväsendet. Utredningen fastslog att det finns stora kunskapsluckor avseende diskriminering inom rättsväsendet i Sverige, framförallt kring de förhållanden som ligger bakom diskriminering. Med denna bakgrund fick Brå i uppdrag av regeringen att ge en bild av hur diskriminering av tilltalade och målsägande med utländsk bakgrund kan se ut inom rättsprocessen. Syftet enligt uppdraget var att rapportens resultat ska utgöra underlag för en bedömning av de ytterligare insatser som kan behöva genomföras för att säkerställa att diskriminering inte förekommer inom rättsväsendet. Uppdraget utmynnade i rapporten ”Diskriminering i rättsprocessen, Om missgynnande av personer med utländsk bakgrund”, Rapport 2008:4.

Rapport 2008:4 beskriver på vilka sätt beteenden och strukturer inom rättsväsendet kan leda till att personer med utländsk bakgrund missgynnas under rättsprocessen. Däremot gör man ingen bedömning av hur vanligt förekommande sådan diskriminering är. Rapporten bygger på två kvalitativa delstudier som Brå genomförde inom ramen för uppdraget. Den första grundas på 168 anmälningar som inkom till Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO) under åren 2000 till 2005 gällande upplevelsen av diskriminering inom rättsprocessen av personer med utländsk bakgrund. Anmälningarna riktade sig mot Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, allmän domstol samt Advokatsamfundet. Anmälningar mot kriminalvården samt den civila processen tas däremot inte upp i rapporten. Syftet med studien är att skapa en bild av beteenden och arbetsmetoder som leder till att utsatta personer kan känna sig orättvist behandlade och kränkta. Studien försöker utifrån de utsattas perspektiv beskriva när och hur rättsliga situationer leder till diskriminering. Detta görs genom sju typfall som baseras på de 168 anmälningarna till DO. Fallen återger inte enskilda händelser utan bygger på flera anmälningar.

Den andra delstudien grundas på enkät- och intervjudata från åklagare, försvarsadvokater, målsägandebiträden, domare, nämndemän och rättstolkare. Dessa rättsaktörer fick i en enkät belysa situationer i rättsprocessen där de själva upplevt att det sker ett missgynnande utav personer med utländsk bakgrund. 291 åklagare och 144 advokater svarade på enkäten där de med egna ord fick beskriva den senaste gången då de ”själva hade upplevt att en misstänkt/tilltalad med utländsk bakgrund hade behandlats negativt eller missgynnats någonstans i rättskedjan”. Totalt erhöles 225 beskrivningar utav fall där de svarande hade upplevt att en misstänkt/tilltalad med utländsk bakgrund hade missgynnats, och 156 beskrivningar som avsåg missgynnanden av målsägande med utländsk bakgrund. 32 rättsaktörer fick sedan genomgå en gruppintervju vid nio intervjutillfällen där det bereddes möjlighet att utveckla de fall som beskrivits i enkätundersökningen.⁹

Rapportens svagheter består framförallt i att det är rimligt att anta att endast en bråkdel av den upplevda diskrimineringen inom rättsväsendet överhuvudtaget anmäls, och att en ännu mindre del anmäls till DO. Då diskrimineringslagstiftningen inte ger DO rätt att pröva enskilda fall av diskriminering inom rättsväsendet, är det också möjligt att många av dessa anmälningar utreds av rättsväsendet självt genom anmälningar till Justitieombudsmannen (JO), polisens internutredningar, advokatsamfundet eller andra rättsliga instanser. Det finns också en risk för att det är främst diskriminering av det grövre slaget som leder till en anmälan och att diskriminering utav det mer subtila slaget inte fångas upp i studiens material.

Ytterligare en svaghet är att en DO-anmälan kräver att anmälaren för det första har vetskap om DO och DO:s verksamhet, och även att han eller hon, känner till hur man ska gå tillväga för att göra en anmälan. Det är därför troligt att mer resursstarka grupper oftare kommer till tals jämfört med

⁹ Brå-rapport 2008:4, s. 55

mindre resursstarka grupper. Brå: s bedömning är dock att underlaget i studien är brett.

1.5 Avgränsningar

För att redovisa för invandrades brottslighet kommer jag att använda mig utav den senast tillgängliga statistiken, vilken återfinns i Brottsförebyggande Rådets rapport ”Brottslighet bland personer födda i Sverige och i utlandet, rapport 2005:17”. Rapporten omfattar brottsperioden 1997-2001. Denna uppsats kommer därför att begränsas till just den tidsperioden och någon dagsaktuell statistik kommer dessvärre inte att kunna redovisas då någon annan officiell statistik inte finns att tillgå. Några större omvälvande förändringar i statistiken torde dock inte vara aktuella. Skillnaderna mellan Brå: s första rapport som utkom 1996, ”Invandrare och invandrades barns brottslighet” och den nu aktuella rapporten publicerad 2005, var små, trots att samhället under de tolv år som förflutit mellan de undersökta perioderna genomgått stora förändringar och antalet asylsökande ökat kraftigt. Även tidigare studier visar att invandrades överrisk för lagföring har varit relativt konstant sedan 1970-talet.¹⁰

1.6 Disposition

I det inledande kapitlet kommer fyra stycken, av mig utvalda, socialkriminologiska teorier om brottslighetens orsaker att presenteras för att ge läsaren en inblick i vilka faktorer som kan bidra till att brottslighet uppstår. I det efterföljande kapitlet om invandrades brottslighet, kommer en redogörelse för statistik ur Brottsförebyggande rådets rapport ” Brottslighet bland personer födda i Sverige eller i utlandet, rapport 2005:17, att redovisas för att påvisa skillnaderna i invandrades och svenskars brottslighet. Kapitlet avslutas med en analys och diskussion kring invandrades brottslighet.

¹⁰ von Hofer, Sarnecki och Tham, Minorities crime and criminal justice in Sweden, s. 75

I uppsatsens fjärde kapitel kommer orsaksförklaringar till invandrades överrepresentation i kriminalstatistiken att presenteras. Återknytning till de kriminologiska teorierna som redovisades i kapitel 2 samt riskfaktorer till att invandrare begår brott som brå-rapport 2005:17 anför, kommer att presenteras.

I uppsatsen femte kapitel kommer begreppet ”likhet inför lagen” att behandlas med en inblick i grundläggande lagstiftning. Kapitel ger även läsaren en introduktion till ämnet diskriminering med definiering utav grundläggande begrepp inom ämnet diskriminering.

Uppsatsen sjätte kapitel behandlar diskriminering av invandrare inom rättsväsendet. Inledningsvis kommer rättsväsendets vanligaste fällor vad det gäller diskriminerande handlingar att förevisas. Kapitlet kommer även att redovisa studier, anförda i brå-rapport 2008:4, gällande upplevd diskriminering i brottmålsprocessens olika delar. Polisens operativa verksamhet, brottsutredningsprocessen samt den dömande processen kommer att behandlas. Även studier kring rättsaktörers erfarenhet utav diskriminering inom rättsväsendet kommer att behandlas. Kapitlet avslutas med en presentation utav studier som försökt påvisa diskriminerande handlingar i brottmålsprocessen samt en presentation av en undersökning kring förtroendet för rättsväsendet.

Uppsatsens sjunde och avslutande kapitel presenterar en analys och diskussion kring diskriminering inom rättsväsendet utav personer med utländsk bakgrund samt orsaksförklaringarna till invandrades brottslighet. I kapitlet kommer även åtgärder för att minska diskrimineringen inom rättsväsendet att presenteras.

2 Brottslighetens orsaker

Innan jag redogör för skillnaderna mellan invandrares och svenskars brottslighet kommer jag först att presentera några utav de vanligast förekommande kriminologiska teorierna inom den USA-baserade forskningen om sociala orsaker till brottslighet. För vad är egentligen skälen till att vissa människor begår brott? Och varför begår vissa människor fler brott än andra? Det finns inga självklara svar på frågorna men flertalet kriminologiska teorier har framlagts i ett försök att förklara brottslighetens orsaker.

Inom den kriminologiska vetenskapen studeras brottslighet, brottslingar och brottsbekämpning.¹¹ När en individ brutit mot några utav samhällets normer söker man förklaringar antingen hos individen (biologiska och psykologiska förklaringar), hos samhället eller i individens samspel med samhället (socialekologiska teorier, inlärningsteorier och strukturella teorier).¹²

Teorierna som presenteras nedan utgår alla ifrån att det är sociala orsaker som leder till att framförallt unga män begår brott.

2.1 Kriminologiska teorier om sociala orsaker till brottslighet

2.1.1 Strain-teorin

På 1930-talet utvecklade Robert Merton den så kallade strain-teorin. Merton såg själva samhällsstrukturen som roten till uppkomsten av avvikande beteende i samhället, och hävdade att det är den stora fokuseringen på livsmål som är orsaken till uppkomsten av kriminalitet. Enligt Merton finns i samhället etablerade mål för vad det gäller ekonomisk och social framgång. Dessa mål är byggda på medelklassvärderingar, och långt ifrån

¹¹ Jareborg, Nils, Allmän kriminalrätt, s. 20

¹² Sarnecki, Jerzy, Introduktion till kriminologi, s. 149

alla utav samhällets medborgare har möjlighet att uppnå dessa mål. För individer som saknar möjligheten att uppnå exempelvis en framgångsrik yrkeskarriär eller ekonomiskt välstånd, kan en frustration uppstå – *strain*, som enligt Mertons teori ökar risken för avvikande beteende hos individen.

Individer som saknar medel att uppnå de etablerade målen menar Merton uppfinner alternativa sätt att uppnå dessa mål. Exempelvis kan stöld eller andra brott begås för att uppnå liknande ekonomisk status som det omgivande samhället. Enligt Merton behöver inte strain nödvändigtvis leda till brottslighet, men sannolikheten för det ökar.¹³

Mertons Strain-teori har mötts utav en del kritik. Kritiken har framförallt bestått i att teorin inte kan ge någon förklaring till varför även personer ur de högre samhällsklasserna begår brott. Det är inte enbart underprivilegerade som begår kriminella handlingar. Kritikerna menar också att teorin får svagt stöd vid empirisk prövning.¹⁴

2.1.2 Stämplings-teorin

Även stämplingsteoretikerna anser att orsaker till brottslighet finns att söka hos det etablerade samhället och dess krav på individen. Skillnaden mot det strainteoretiska resonemanget är att stämplingsteoretikerna anser att brottslighet inte är orsakad utav sociala förhållanden utan av omgivningens *reaktioner* på en avvikande handling. När samhället utpekar en brottslig-individ som ond genom en skarp samhällelig reaktion i form av exempelvis straff, kan det leda till att individen tillslut accepterar denna syn på sig själv. Och när individen uppfattar sig själv som ond och som en outsider, beter han eller hon sig därefter och fortsätter att bryta mot samhällets normer i ännu större utsträckning. Teoretikerna menar att de första brotten kan vara något som tillhör ungdomstiden och som individen kommer att växa ifrån. Hårda straff, felaktiga misstankar om brott eller negativa förväntningar från

¹³ Sarnecki, Jerzy, Introduktion till kriminologi, s. 160 f

¹⁴ Ibid., s. 161, 163

omgivningen, kan leda till att individen förändrar sin självbild och ”fastnar” i kriminaliteten.¹⁵

De negativa reaktionerna på stämplingsteorin har varit många och starka, framförallt ifrån rättssystemet. Skulle man acceptera teorin så skulle stora delar av det traditionella sättet att reagera på brott således endast utgöra en gigantisk process som producerar än mer brottslighet.¹⁶ Teorin har dock fått visst empiriskt stöd då man funnit att den självdeklarerade brottsligheten ökar hos ungdomar efter att de ertappats i samband med brott.¹⁷

2.1.3 Teorin om sociala band

Teorin om sociala band framlades av Travis Hirschi 1969 och vann stor popularitet bland kriminologerna under 1970- och 1980-talet. Hirschis kallade relationer inom grupper för ”sociala band”. Dessa band ansåg Hirschi avhåller personer från att begå brott genom att de knyter personerna till samhället de lever i. Hirschi framlade fyra element hos de sociala banden som han ansåg avhåller individen från att begå brottsliga handlingar:

1. *Anknytning* till konventionella personer eller aktiviteter, t.ex. föräldrar, skola, kamrater, m.fl.
2. *Åtaganden* – investeringar i konforma livsmål, t.ex. utbildning, arbete, hederligt liv
3. *Delaktighet* i konventionella aktiviteter, t.ex. engagemang i skola, arbete, föreningsaktiviteter.
4. *Övertygelse*, positiva attityder gentemot lagstiftning, rättsvårdande myndigheter etc., negativa attityder till brottslighet och missbruk.

Ju starkare anknytning med dessa sociala band desto mer har personen enligt Hirschis teori att förlora på att bryta mot normerna och begå brott. En

¹⁵ Sarnecki, Jerzy, Introduktion till kriminologi, s. 180 f

¹⁶ Ibid., s 182

¹⁷ Farrington, D.P, The effects of Public Labelling, s. 112-125.

person med svag anknytning till de sociala banden risker däremot att hamna i brottslighet.¹⁸

2.1.4 Konfliktteori

Det finns även kriminologiska teorier som ser grunden till brottslighet i *konflikter* i samhället. Den svenskfödde kriminologen Torsten Sellin lanserade på slutet av 1930-talet en teori om att kulturkonflikter kan leda till att brott uppstår. Enligt Sellin kan konflikter uppstå när en individ som växt upp i ett annat land konfronteras med ett nytt lands normer och värderingar. Om individen följer den egna gruppens normer kan han eller hon lätt hamna i konflikt med det nya samhället vilket kan leda till att individen inte får arbete eller bostad och utesluts från den sociala gemenskapen. Om normerna är kodifierade i lag kan en normkonflikt leda till att individen blir dömd för brott.¹⁹

¹⁸ Sarnecki, Jerzy, Introduktion till kriminologi, s. 218 f.

¹⁹ Ibid., s. 191 f

3 Invandrares brottslighet

3.1 Aktuell folkmängd, andel invandrare

Den 31 december 2007 var den totala folkmängden i Sverige 9 182 927 personer. Utav dessa var 524 488 utländska medborgare, vilket motsvarar 5,7 % utav den totala befolkningen. Antalet utrikes födda personer var 1 227 770 stycken (13,4 %). Antalet inrikes födda med två utrikes födda föräldrar uppgick till 364 606 personer, eller 17,3 %.²⁰

3.2 Brottperioden 1997-2001

Statistiken som jag kommer att redovisa från och med kapitel 3.2.1 är baserad utifrån misstankeregistret och inte på lagföringsregistret. Någon statistik över hur många invandrare som blivit lagförda för brott kommer således inte att presenteras, undantaget för statistiken under kapitel 2.2.4 som redovisar antalet lagförda för dödligt våld under 1997-2001 samt tabell 1.

Skillnaden mellan antalet brott med en registrerad misstänkt person och antalet brott som leder till lagföring är stor. Totalt under den undersökta perioden anmäldes närmre 6 miljoner brott till polisen. Av dessa brott var 1,5 miljoner registrerade på en misstänkt person. Antalet lagförda personer var endast lite drygt 600 000 stycken.

²⁰ Befolkningsstatistik i sammandrag 1960-2007, SCB

Tabell 1. Personer lagförda för brott under perioden 1997-2001. Samtliga brott. ²¹

År	Domar	Straff- föreläggande	Åtals- underlåtelse	Summa lagförda
1997	54 145	56 007	13 671	123 823
1998	54 867	55 739	13 843	124 449
1999	56 554	47 967	11 209	115 730
2000	55 520	43 077	20 124	118 721
2001	55 354	37 372	17 985	110 711
Totalt	276 440	240 162	76 832	593 434

3.2.1 Brottlighet bland misstänkta med svensk respektive utländsk bakgrund

En majoritet utav de 1,5 miljoner brotten var registrerade på en misstänkt person med båda föräldrarna födda i Sverige.²²

Tabell 2. Samtliga brott bland misstänkta personer, 1997-2001 ²³

Båda föräldrarna födda i Sverige	Ena föräldern född i Sverige	Båda föräldrarna födda utrikes	Utrikes född
58 %	12 %	7 %	23 %

Som framgår utav tabell 3 nedan så föreligger inte några större skillnader mellan grupperna gällande vilken typ av brott som begås. För de utrikes födda utgör brott mot person en något större andel i jämförelse med övriga grupper, och är även den brottstyp som är vanligast förekommande. För övriga grupper är det tillgreppsbrott som är i majoritet.

²¹ ”Personer lagförda (dömda m.m.) för brott”. Statistik från brottsförebyggande rådet, gällande åren 1997-2001.

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=157&module_instance=21

²² Brå-rapport 2005:17, s. 28

²³ Ibid, s. 30

Tabell 3. Fördelning utav brotten mellan de olika grupperna ²⁴

	Båda föräldrarna födda i Sverige	Ena föräldern född i Sverige	Båda föräldrarna födda utrikes	Utrikes född
Brott mot person	21 %	19 %	20 %	29 %
Tillgreppsbrott	26 %	28 %	27 %	24 %
Bedrägeri	11 %	10 %	10 %	10 %
Skadegörelse	4 %	4 %	4 %	3 %
Trafikbrott	19 %	19 %	19 %	15 %
Narkotikabrott	4 %	5 %	5 %	4 %
Övriga brott	15 %	14 %	14 %	15 %
Totalt i %	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal brott	880 525	187 127	100 847	348 138

Under den undersökta perioden var de flesta personer som ingick i studien inte misstänkta för något brott, vilket framgår utav tabell 4. Bland de utrikes födda är andelen något lägre i jämförelse med övriga grupper.

Tabell 4. Andel utav befolkningen ej registrerade för brott ²⁵

Båda föräldrarna födda i Sverige	Ena föräldern född i Sverige	Båda föräldrarna födda utrikes	Utrikes född
95 %	93 %	90 %	88 %

3.2.2 Brottslighet per befolkningsgrupp

Tabellen nedan redovisar hur stor andel i varje befolkningsgrupp som var misstänkta för brott under perioden. Med ”överrisk” avses hur många gånger vanligare det är att vara misstänkt för ett brott mot övriga grupper. Gruppen ”svenskfödda med två svenskfödda föräldrar” är riktmärkesgrupp

²⁴ Brå-rapport 2005:17, s. 30

²⁵ Ibid., s. 33

med värdet 1. Om det är dubbelt så vanligt att vara misstänkt för brott i en annan grupp så får den gruppen värdet 2.²⁶

Tabell 5. Andel misstänkta för brott i de olika grupperna och deras överrisk att vara registrerad som misstänkt för brott, åren 1997-2001 ²⁷

	Andel misstänkta i gruppen	Överrisk
Inrikes född med båda föräldrarna födda i Sverige	5 %	1,0
Inrikes född med ena föräldern född i Sverige	7 %	1,4
Inrikes född med båda föräldrarna födda i utlandet	10 %	2,0
Utrikes född	12 %	2,5

Som framgår utav tabell 5 så är det alltså 2,5 gånger vanligare att vara misstänkt för brott för den som är född i utlandet i jämförelse med en svenskfödd person med två svenskfödda föräldrar. För personer födda i Sverige med båda föräldrarna födda i utlandet är det dubbelt så vanligt att vara registrerad som misstänkt för brott. För svenskfödda med den ena föräldern född utrikes är risken 1,4 gånger större.

3.2.3 Överrisk per brottstyp

I tabell 6 nedan redovisas hur stor andel av populationen i de olika grupperna som är registrerade för brott under brottsperioden 1997- 2001 uppdelat på olika brottstyper.²⁸ I gruppen inrikes födda med utlandsfödda föräldrar har personerna med en, respektive två, utlandsfödda föräldrar slagits ihop. I presentationen efter tabellen kommer dessa att benämnas som ”invandrades barn”.

²⁶ Brå-rapport 2005:17, s. 33 f.

²⁷ Ibid., s. 34

²⁸ Ibid., s. 41

Tabell 6. Andel i procent av populationen som var misstänkta för olika brott åren 1997-2001 samt överrisken att vara misstänkt för brott bland svenskfödda med minst en svenskfödd förälder och utrikes födda åren 1997-2001. Värdet för gruppen svenskfödda med svenskfödda föräldrar är = 1.²⁹

Andel misstänkta, %, (Överrisk) Brottstyper	Inrikes född med svenskfödda föräldrar	Inrikes född med förälder /föräldrar födda utomlands	Utrikes född
Samtliga brott	5 %	7,90 % (1,6)	12,40 % (2,5)
BROTT MOT LIV OCH HÄLSA (3 kap. BrB)	1,40 %	2,50 % (1,8)	4,10 % (3,0)
• Dödligt våld och försök till mord och dråp	0,04 %	0,09 % (2,6)	0,15 % (4,2)
• Misshandel, grov misshandel	1,40 %	2,40 % (1,8)	4,10 % (3,0)
BROTT MOT FRIHET OCH FRID (4 kap. BrB)	1,10 %	1,90 % (1,8)	3,40 % (3,2)
• Olaga hot	0,70 %	1,40 % (1,9)	2,70 % (3,8)
SEXUALBROTT (6 kap. BrB)	0,15 %	0,23 % (1,5)	0,49 % (3,2)
• Våldtäkt, försök till våldtäkt	0,04 %	0,08 % (1,8)	0,22 % (5,0)
STÖLD, RÅN OCH ANDRATILGREPPSBROTT (8 kap. BrB)	1,50 %	2,80 % (1,9)	4,20 % (2,8)
• Rån	0,09 %	0,28 % (3,3)	0,35 % (4,1)
BEDRÄGERI: Bedrägeri, förskingring, trolöshet etc. (9-11 kap. BrB)	1,00 %	1,70 % (1,7)	2,50 % (2,5)
BROTT MOT VAPENLAGEN	0,17 %	0,39 % (2,3)	0,35 % (2,1)
BROTT MOT NARKOTIKA-STRAFFLAGEN	0,50 %	1,10 % (2,2)	1,00 % (2,0)

²⁹ Brå-rapport 2005:17, s. 41, 43

Som framgår av tabellen så är det 2,5 gånger vanligare att en utrikes född är misstänkt för brott i jämförelse med en svenskfödd person med svenskfödda föräldrar. 12,40 % utav personerna i gruppen utrikes födda var misstänkta för något brott under femårsperioden. Särskilt hög överrisk gäller för brotten mot liv och hälsa, våldtäkt och försök till våldtäkt samt rån. För brotten mot liv och hälsa (3 kap. BrB), är det tre gånger vanligare som utrikes född att vara registrerad som misstänkt för ett brott mot person i jämförelse med en svenskfödd person med svenskfödda föräldrar. För invandrares barn är det lite mindre än dubbelt så vanligt.

För sexualbrotten (6 kap. BrB) samt för stöld, rån och andra tillgreppsbrott (8 kap. BrB) är det lite mindre än fem gånger vanligare, respektive fyra gånger vanligare för de utrikes födda att vara registrerade som misstänkta. För invandrares barn är det en och en halv gånger vanligare att vara misstänkt för ett sexualbrott och lite mindre än dubbelt så vanligt att vara registrerad för ett brott ur 8 kap. BrB.

Under den undersökta perioden så var alltså 87,6 % utav de utrikes födda och 92 % av invandrarnas barn, inte misstänkta för något brott. Lite drygt 99,5 % utav de utrikes födda och 99,7 % utav invandrarnas barn var inte misstänkta för något sexualbrott. Mindre än 0,5 % utav de utrikes födda var alltså misstänkta för något sexualbrott under perioden. För dödligt våld och försök till mord och dråp var det endast 0,15 % bland de utrikes födda, och 0,09 % av invandrarnas barn som var misstänkta.

3.2.4 Lagförda för dödligt våld 1997-2001

Under perioden 1997-2001 så var det 380 personer som i domstol konstaterades skyldiga till dödligt våld. Majoriteten utav dessa, 257 stycken, var från Sverige. 123 personer var födda utrikes.

Utav de 123 personer som var födda utrikes var 26 personer ifrån Finland och 6 personer från övriga Norden. 36 personer kom från

Mellanöstern/Asien och 34 personer kom från övriga Europa. Från Afrika kom 11 personer och ifrån Mellan- och Sydamerika kom 10 personer.³⁰

Lite drygt en fjärdedel utav de utrikes födda kom således ifrån ett nordiskt land där Finland stod för en övervägande majoritet.

3.3 Analys och diskussion kring invandrares brottslighet

Genom de ständigt återkommande artiklarna i framförallt kvällspressen har en bild utav en alltmer tilltagande brottslighet, till stor del orsakad utav invandrare, skapats. Främlingsfientliga organisationer har starkt arbetat genom debatter och artiklar för att bidra till denna bild, framhållandes att invandrarna står för majoriteten utav alla brott som begås i Sverige. 2001 startade exempelvis Nationaldemokraterna en kampanj - ”Invandrarna, våldtäkterna och sanningen”, där de anklagade myndigheter, skolor och media för att dölja ”sanningen.” Allmänheten har enligt Nationaldemokraterna blivit målmedvetet vilseledd.³¹ ”Sanningen” är, vilket framkommer av statistiken som redovisades under kapitel 3.2.3 (tabell 6), att det var *mindre än en halv procent* utav de utrikes födda som var misstänkta för sexualbrott under perioden 1997-2001. Andelen som misstänktes för våldtäkt och försök till våldtäkt var mindre än 0,3 procent.

Men en överrepresentation i den registrerade brottsligheten föreligger dock för invandrarna. Det är 2,5 gånger vanligare för de utrikes födda att vara registrerade som misstänkta för ett brott i jämförelse med en svenskfödd person med två svenskfödda föräldrar. För dem som är födda i Sverige med två utrikes födda föräldrar är det dubbelt så vanligt. Bland dem som är födda i Sverige med en utrikes född förälder är risken 1,4 gånger större.

³⁰ Brå-rapport 2005:17, s. 44

³¹ <http://www.nd.se/rapport/>

Tittar man på en enskild brottstyp blir överrisken högre. Som utrikes född är det fem gånger vanligare att vara registrerad som misstänkt för våldtäkt eller försök till våldtäkt och lite drygt fyra gånger vanligare att vara misstänkt för rån eller dödligt våld/försök till dödligt våld. En tämligen hög överrepresentation kan tyckas, men samtidigt så ska man ha i åtanke att det fortfarande enbart rörde sig om 0,35 % utav de utrikes födda som var misstänkta för rån och 0,15 % som var misstänkta för dådligt våld/försök till mord och dråp under perioden.³²

Så påståendet att invandrarna begår en majoritet utav alla brott stämmer således inte. 58 % utav brotten under perioden 1997-2001 var registrerade på en svenskfödd person med båda föräldrarna födda i Sverige. 23 % av brotten var registrerade på en person född utrikes. För dem födda inrikes med två föräldrar födda utom riket var siffran 7 % och för de inrikes födda med en förälder född utom riket 12 %.³³

Om man däremot skulle titta på samtliga grupper tillsammans som inte har ett "helsvenskt" ursprung,³⁴ så blir siffrorna högre och lite mer oroväckande. "Invandrarna", som alla personer med ett icke helsvenskt ursprung brukar benämnas som i vardagligt tal av gemene man, skulle då stå för 42 % utav brotten. Men man ska då inte glömma bort att i populationen "utrikes födda" så ingår ju även personer invandrade från de nordiska grannländerna där personer ifrån Finland står för en särskilt stor andel utav brotten.³⁵

Det som även framkommer ur statistiken är att ju starkare anknytning som finns till Sverige, exempelvis om man är född i landet och har förälder född här, desto mindre risk för brottslighet, vilket överensstämmer väl med Hirschis teori om sociala band som presenterades i kapitel 2.1.3. Internationell forskning har visat att ju tidigare en person invandrar till sitt

³² Framgår utav tabell 6, kapitel 3.2.3

³³ Vilket framgår utav tabell 2, kapitel 3.2.1

³⁴ Syftandes på inrikes född med två inrikes födda föräldrar

³⁵ Brå-rapport 2005:17, s. 37. Se även kapitel 3.2.4

nya land desto större möjligheter till en lyckad anpassning, vilket även inverkar positivt på risken för brottslighet. Brå:s undersökning visade att risken för att vara registrerad för brott för de som invandrade redan vid 1-3 års ålder var tämligen låg. Risken ökade sedan för vart år upp till omkring 15-16-års ålder. Störst risk att hamna i en brottslig karriär löper de som flyttat till Sverige i förskoleåldern fram till högstadieåldern. Från 20-21-års ålder avtar risken markant.³⁶

Någon större skillnad avseende vilken typ av brottslighet som invandrare begår i jämförelse med svenskar föreligger inte. Som framgick utav tabell 3 i kapitel 3.2.1 så utgör brott mot person den vanligast förekommande brottstypen för de utrikes födda med en något större andel i jämförelse med övriga grupper (29 % mot 21 % för gruppen inrikes födda med två inrikes födda föräldrar). För övriga grupper är det tillgreppsbroten som är i majoritet.

Trots att invandrare är överrepresenterade i den registrerade brottsligheten så når den inte sådana höjder som det ofta påstås. Det är en liten andel utav gruppen ”invandrare” som begår brott, och en ansevärd andel utav dessa är nordbor.³⁷ Men frågan är varför invandrarna som grupp är överrepresenterad? Något enkelt svar som förklarar hela överrepresentationen finns inte idag. Teorierna som redovisades under kapitel 2 ger troliga faktorer som kan vara bidragande men ingen av teorierna kan i helhet ge svar på frågan. Bristande integration, social frustration och kulturella skillnader bidrar dock säkerligen. Även ålder, kön, utbildning och förvärvsinkomst samvarierar exempelvis med risken för brottslighet. Ju lägre samhällsskikt man tillhör desto större risk för brottslighet.³⁸ Det är till exempel drygt 6 gånger vanligare att en person vars familj erhållit socialbidrag, är registrerad för brott än en person vars familj inte utfått det. För personer med en förvärvsinkomst på mindre än ett

³⁶ Brå-rapport 2005:17, s. 38

³⁷ Ibid., s. 35 f

³⁸ Diesen, Christian, Negativ särbehandling i rättskedjans alla led, SOU 2006:30, s. 218, Brå-rapport 2005:17, s. 39 f.

basbelopp³⁹ är det lite drygt 5 gånger vanligare att vara registrerad för brott än för en person med förvärvsinkomst på 9 basbelopp.⁴⁰ Och då invandrare på grund utav bristande integration i samhället ofta är drabbade av hög arbetslöshet och låg social status skulle överrepresentationen sjunka om hänsyn togs till fler faktorer än enbart härkomst. Dock gäller inte det för alla brottstyper då exempelvis våldsbrott och sexualbrott i majoritet begås av gärningsmän av samma sociala klasstillhörighet som invandrare i gemen (arbetarklass).⁴¹

Men i övrigt? Finns det fler troliga orsaksförklaringar till invandrades överrepresentation? Eller är de generellt mer kriminella än svenskar? De närmast följande kapitlen utav uppsatsen kommer att ägnas åt just orsaksförklaringar till invandrades överrepresentation. Kapitel fyra herefter kommer att presentera ett antal riskfaktorer som kan bidra till att invandrare hamnar i brottslighet och begår fler brott i jämförelse med personer med helsvensk bakgrund.

³⁹ Prisbasbeloppet för 2008 är 41 000 kr. Statistik från www.scb.se

⁴⁰ Brå-rapport 2005:17, s. 35

⁴¹ Diesen, Christian, Negativ särbehandling i rättskedjans alla led, SOU 2006:30, s. 219

4 Orsaksförklaringar till invandrades överrepresentation

Utöver skillnaderna i social klass, åldersfördelning, könsfördelning och andra vedertagna kriminologiska bakgrundsfaktorer till brottslighet brukar framförallt Robert Mertons strainteorin samt Travis Hirschis teori om sociala band lyftas fram när det gäller invandrades överrepresentation i brottslighet. Anhängarna till strainteorin menar att denne är främst applicerbar på barn till invandrare då dessa kan antas anamma samma mål som personer födda i Sverige med två svenskfödda föräldrar. De invandrade har inte möjlighet på grund av bristande kulturkompetens, språkkunskaper och/eller diskriminering att uppnå samma höga levnadsstandard som övriga befolkningen, varpå frustration (strain) kan uppstå hos invandrarungdomarna.⁴²

Hirsch teori om sociala band utgår, som tidigare anförts, ifrån att personer avhålls från att begå brott genom sin anknytning till samhället. Ju starkare anknytning desto mer har personen att förlora på att bryta mot normerna och begå brott. Hirschis anhängarna menar att invandrade personer kan antas ha en svagare anknytning till det svenska samhället än personer som är födda och uppvuxna i Sverige, vilket gör att invandrarna därför har mindre att förlora på att begå brott och därför antas ha färre spärrar mot brottslighet.⁴³ Hirschis teori har ju som tidigare nämnts fått starkt empiriskt stöd, vilket även visade sig i statistiken som presenterades i denna uppsats, då barn till utrikes födda har en lägre överrepresentation i den registrerade brottsligheten i förhållande till de utrikes födda.

Utöver de teoretiska förklaringarna brukar även ett antal sociala riskfaktorer lyftas fram. Även dessa kan dock härledas till de kriminologiska teorierna som presenterades i kapitel 2.1. I brottsförebyggande rådets rapport

⁴² Diesen, Christian, Petterson, Tove m.fl., Likhhet inför lagen, s. 142

⁴³ Ibid., s. 143

”Brottslighet bland personer födda i Sverige och i utlandet” framlades ett antal faktorer som författarna till rapporten ansåg möjligen kan vara bidragande orsaker till att invandrarna var överrepresenterade i den statistik som redovisades i rapporten.

4.1 Riskfaktorer till att invandrare begår brott enligt BRÅ 2005:17

Som möjliga orsaker till överrepresentationen anför Brå-rapporten tre faktorer:

- Att det är svårt att bryta upp från hemlandet och bosätta sig i ett nytt land.
- Det mottagande som invandrare får i Sverige har brister.
- Sociala faktorer som generellt ökar risken för brott är vanligare bland invandrare.⁴⁴

4.1.1 Svårighet vid bosättning i nytt land

I rapporten framhålls att det är synnerligen svårt att lämna sitt hemland och bosätta sig i ett nytt land. Den tidigare sociala tryggheten i form av släktingar och vänner förloras och ersätts många gånger av en ny kultur och ett nytt språk. Många flyktingar har dessutom varit utsatta för traumatiska upplevelser i sitt hemland såväl som under flykten, vilket måste bearbetas samtidigt som de ska integreras i det nya samhället. För de som känner utanförskap och bristande livschanser kan, enligt rapporten, risken för brottsligt beteende öka (strainteoretiskt resonemang).

⁴⁴ Brå-rapport 2005:17, s. 12

4.1.2 Sociala faktorer som ökar risken för brott

Ett flertal studier har enligt rapporten, visat att utrikes födda har sämre sociala förutsättningar och en sämre social situation än genomsnittssvensken. Faktorer såsom utbildning, arbete, inkomst och boende men även psykisk och fysisk hälsa påverkar generellt risken för brottslighet. Särskilt förvärvsinkomst tycks vara av betydelse. Rapporten fastslår även att det inte är otänkbart att en ytterligare analys utav skillnader i levnadsförhållandena skulle ge ytterligare orsaksförklaringar till de utrikes föddas överrisker att vara registrerade för brott.

4.1.3 Brister i mottagandet

Den tredje möjliga förklaringen som Brå-rapporten framhåller är att integrationen av invandrare i Sverige inte fungerar så bra som den borde. Med hänvisning till två studier⁴⁵ framhåller man att invandrargrupper på grund utav utbredda fördomar, utsätt för en strukturell negativ särbehandling. Invandrarnas segregerade tillvaro, både i bostadssituationen och i den sociala kontakten, riskerar att öka en vi- och dom-syn vilket kan försvåra möjligheterna till integration och solidaritetskänslor med det svenska samhället. Rapporten framhåller att detta borde innebära, särskilt vad det gäller ungdomar, en ökad risk för brottslighet.

4.2 Brotts av invandrare är lättare att upptäcka

Huruvida en person blir föremål för brottsmisstanke eller inte beror i hög grad på upptäckrisken. Personer ur lägre samhällsklasser anmäls generellt oftare för de brott de begår. Det beror på att de brott de utför är lättare att upptäcka och att de utför dessa brott på ett sätt som innebär stora risker för

⁴⁵ de los Rayes och Wingborg, "Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige. En kunskapsöversikt" Integrationsverkets rapportserie 20002:13 samt Kamali, Masoud, "Bortom vi och dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering". SOU 2005:41

att upptäckas. En person med stora resurser i form av pengar, status och kunskap har större möjlighet att utföra ett brott utan att upptäckas än en person som begår en brottslig gärning i en utsatt ekonomisk eller social situation. En narkotikaberoende person som stjälar bilar eller gör inbrott i affärslokaler och villor, löper mycket större risk för att upptäckas än den som exempelvis sysslar med ekonomisk brottslighet.

Då invandrare som grupp har en låg social status begår de också i regel sådana brott där upptäckrisken är stor. En person med invandrarbakgrund löper också risk för att tilldra sig uppmärksamhet i en situation där en svensk gärningsman skulle kunna agera utan att någon skulle bli misstänksam då invandrare ”sticker ut” mer.⁴⁶

4.3 Subjektiva teorier, intervjustudie

År 2005 genomförde Antidiskrimineringsbyrån i Malmö inom ramen för ett projekt om diskriminering inom rättsväsendet, djupintervjuer med tjugo personer med invandrarbakgrund. Man intervjuade även tjugo aktiva inom rättsväsendet, varav de flesta av dessa var svenskar utan någon invandrarbakgrund.

Båda grupperna fick besvara frågan om vad de personligen tror är orsaken till att invandrare som grupp är överrepresenterade i brottsstatistiken.

De tillfrågade med invandrarbakgrund angav i första hand som trolig orsak till överrepresentationen, att denna är ett resultat utav selektivt polisarbete där polisen inriktar sig särskilt på invandrare så att risken för att upptäckas blir så mycket större som invandrare än som svensk. I andra hand trodde de att våld och kränkande behandling ifrån polisen kan leda till en motreaktion hos de utsatta. Först i tredje hand trodde man att den sociala situationen där

⁴⁶ Diesen, Christian, Petterson, Tove, m.fl., Likhet inför lagen, s. 258 f.

invandrarna ställs utanför majoritetssamhället kan vara bidragande till brottsligheten och överrepresentationen.

De tillfrågade aktörerna inom rättsväsendet höll däremot de sociala faktorerna som den mest troliga orsaken till invandras överrepresentation. Arbetslöshet och segregation menade man gör att invandrarna hamnar i "underklassen" som alltid varit överrepresenterad i brottsstatistiken. I andra hand angav de aktiva inom rättsväsendet kulturella betingelser som trolig orsak. Man ansåg att invandrare är så kulturellt annorlunda att de inte förstår vad som är att anse som brott här i Sverige och att de har dåliga erfarenheter utav myndigheter från hemlandet. I tredje hand trodde man att selektivt polisarbete kunde vara förklaringen.

På frågan om vilka åtgärder som bör vidtas mot problemet anförde personerna inom rättsväsendet i första hand vikten av så kallade interkulturella utbildningar där man lär sig förstå kulturen hos personer man möter i tjänsten. Personerna med invandrar bakgrund fokuserade främst på vikten av att medvetengöra rättsväsendet om den diskriminerande verklighet som de utsätts för.⁴⁷

4.4 Diskriminering som orsaksförklaring

I självrapporterande studier där personer själva får uppge om de begått brott eller inte, är invandras överrepresentation betydligt mindre än i den registrerade brottsligheten.⁴⁸ Denna diskrepans menar vissa forskare tyder på att invandrare diskrimineras inom rättskedjans olika led. Man menar att det egentligen inte alls är frågan om att invandrare i förhållande till sin andel av befolkningen begår fler brott än svenskar, utan att invandrare diskrimineras inom rättssystemet genom att de oftare anmäls, misstänks samt lagförs för de brott de begår än vad svenskar gör.⁴⁹

⁴⁷ Larsson, K., Cederberg, M., Laczak, K., Är rättvisan rättvis för invandrare, Antidiskrimineringsbyrån Malmö.

⁴⁸ von Hofer, Sarnecki, Tham, (1996) "Invandrarna och brottsligheten", s. 83

⁴⁹ Diesen Christian, Pettersson Tove, m.fl., "Likhet inför lagen", s. 141

Under åren 2001-2005 bedrevs ett projekt vid Juridiska institutionen vid Stockholms universitet kallat "Likhet inför lagen" under ledning utav straffrättsprofessorn Christian Diesen. Syftet med studien var att undersöka "hur principen om likhet inför lagen vuxit fram, vilka inskränkningar i principen som fortfarande anses legitima och hur likabehandlingstanken efterlevs i den straffprocessuella praktiken".⁵⁰

Inom projektet lades ett antal mindre studier fram, baserade på examensarbeten i processrätt där studenterna samlat in, gått igenom och rättsvetenskapligt analyserat samtliga fall rörande en viss brottstyp i ett visst distrikt under ett eller flera år. Underlaget för studierna blev således begränsat varpå någon generell slutsats beträffande om personer med invandrar bakgrund diskrimineras inom rättsväsendet, inte kan presenteras i studien. Resultaten av undersökningen får begränsas till ett visst brott, och/eller ett visst distrikt under ett visst år.⁵¹

Någon diskriminering i bemärkelsen medveten negativ särbehandling på ideologisk grund kan undersökningen inte bevisa, men däremot står det klart att personer med utländsk bakgrund missgynnas i förhållande till svenskar inom rättsväsendet.⁵² För trots undersökningens något begränsade underlag kan ändå två säkra slutsatser dras enligt Christian Diesen då resultaten är så tydliga och dessutom överensstämmer med andra svenska studier. Den första säkra slutsatsen är att invandrare är överrepresenterade i förhållande till sin andel i befolkningen när det gäller brottsanmälningar. Och enligt Diesen kan även slutsatsen att invandrare riskerar fängelsestraff i högre grad än svenskar när val ska göras mellan frihetsberövande påföljd och alternativ som villkorlig dom, skyddstillsyn eller samhällstjänst, dras.⁵³ Likhet inför lagen råder inte vilket är ett allvarligt hot mot rätts säkerheten för den enskilde och riskerar att skada förtroendet för rättsväsendet djupt.

⁵⁰ Diesen, Christian, "Negativ särbehandling i rättskedjans alla led", SOU 2006:30, s. 183

⁵¹ Resultat ifrån studien kommer att redovisas under kapitel 6.

⁵² Diesen, Christian, "Negativ särbehandling i rättskedjans alla led", SOU 2006:30, s. 183 f.

⁵³ Ibid., s. 185

5 Likhet inför lagen kontra diskriminering

5.1 Likhet inför lagen

I ett välfungerande, demokratiskt, rättsamhälle är det av största vikt att rättssystemet både fungerar icke-diskriminerande såväl som att det *upplevs* vara det. För ett brottsoffer eller en misstänkt gärningsman handlar rättvisa inte enbart om ett juridiskt korrekt beslut, utan också om vägen fram till beslutet samt hur beslutet kommuniceras. Likvärdiga förutsättningar skall i grunden föreligga för alla som kommer i kontakt med rättsväsendet. Likhet inför lagen skall i alla led råda. Dock är likheten inför lagen inte absolut. Vissa grupper är undantagna i många avseenden. I brottmålsprocessen intar barn, ungdomar och psykiskt sjuka en särställning. Även kvinnor med nyfödda barn,⁵⁴ domare, statsråd,⁵⁵ riksdagsledamöter⁵⁶ samt kungen⁵⁷ särbehandlas.

Det finns även möjlighet till positiv särbehandling i brottmålsprocessen på individuella grunder. Åtalsunderlåtelse kan ske vid lindriga brott om man bedömer att lagföring inte behövs för att avhålla personen från fortsatt brottslighet.⁵⁸

Vissa brott får enbart åtalas om det finns *allmänt intresse*. Vid straffmätning bedöms påföljden med hänsyn till straffvärdet, men kan ändå ta viss hänsyn till person till exempel i valet mellan villkorlig dom och skyddstillsyn eller möjlighet till samhällstjänst. Det förekommer även särbehandling genom påföljdseftergift som innebär att den som dömts till ansvar slipper påföljd.

⁵⁴ Kvinnor med nyfödda barna kan slippa att bli häktade (RB 24:4)

⁵⁵ Domare och statsråd kan endast åtalas för brott i tjänsten av JO eller JK.

⁵⁶ Riksdagsledamöter kan enbart åtalas för brott som skett under utövandet av uppdraget om 5/6 av riksdagen medger det (RF 4:8)

⁵⁷ Kungen kan inte överhuvudtaget åtalas (RF 5:7)

⁵⁸ RB 20:7

Det kan exempelvis ske när den tilltalad skadat sig allvarligt vid brottet, om denne är svårt sjuk eller innehar hög ålder.

Även vid verkställighetsformen tar man hänsyn till person. Möjligheten att få avtjäna sitt straff på öppen anstalt eller med elektronisk fotboja samt möjligheten till permission avgörs på individuell basis.

Likhet inför lagen, i bemärkelsen att ingen skall diskrimineras, är viktigt inom alla rättsområden men särskilt viktig är det ändock inom straffrätten. Rättsväsendet har som mål att säkerställa den enskildes rättstrygghet och rättssäkerhet samtidigt som rättsväsendet genom sin maktbefogenhet har stora möjligheter att ingripa i människors liv. En avsaknad av likhet är därför ett allvarligt hot mot rättssäkerheten för den enskilde och skadar förtroendet för rättsväsendet djupt.

I FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från 1948 vars centrala konventioner har ratificerats i Sverige, fastslås i inledningen att *"Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter"*. Vidare stipuleras i den sjunde och tionde artikeln att *"Alla är lika inför lagen och är berättigade till samma skydd av lagen utan diskriminering av något slag"*. (...), samt *"Var och en är på samma villkor berättigad till en rättvis och offentlig förhandling vid en oberoende och opartisk domstol vid prövningen av hans eller hennes rättigheter och skyldigheter och av varje anklagelse om brott mot honom eller henne (artikel 10)*.

Likhet inför lagen är även skyddat i grundlagen och kommer till uttryck i regeringsformens (RF) 1 kapitel 9 § som anger att: *"Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen skall i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen."*

Diskrimineringslagen – Lag (2003:307) om förbud mot diskriminering, som är den lag som vi vanligtvis brukar luta oss mot när det brister i likhet

mellan olika grupper, omfattar inte rättsväsendet. Något utförligare skydd än det allmänt hållna i RF 1:9 samt Europakonventionen finns således inte. Brottsbalkens straffbestämmelse i 16 kapitlet 9 § om olaga diskriminering, omfattar dock aktörerna inom rättsväsendet.

5.2 Diskriminering

När likhet inför lagen inte råder uppstår diskriminering. Diskriminering kommer av latinets *discrimino* som betyder ”jag avskiljer”. I juridiska termer definieras diskriminering som ”olikartad behandling utav vad som borde behandlas lika”. Enligt EG-domstolen kan dock diskriminering även uppstå när olika fall behandlas lika.⁵⁹

Diskriminering innebär en viss typ av särbehandling som direkt eller indirekt missgynnar, kränker och/eller begränsar individens handlingsutrymme och valmöjligheter samt kränker individens personliga integritet.

Diskriminering kan vara ett resultat av omedveten eller medveten fientlighet mot en viss grupp. Medveten diskriminering på grund av fientlighet mot vissa grupper kan i sin mest tillspetsade form leda till tvångsförflyttningar, tvångssegregeringar och folkmord. Avsiktlig fientlighet mot vissa grupper är dock inte lika vanligt förekommande som diskriminering grundad på mer eller mindre medvetna stereotypiseringar, så kallad ”statisk diskriminering”. Vid statisk diskriminering agerar man utifrån faktiska eller föreställda skillnader och uppfattningar om en grupps egenskaper. En arbetsgivare kan exempelvis utgå från att arbetssökande med utländsk bakgrund är mindre produktiva för att deras kunskaper i svenska i genomsnitt är sämre än svenskars.⁶⁰

⁵⁹ Se t.ex. Italien mot Kommissionen, Rec. 1963 s. 165

⁶⁰ Brå-rapport, 2008:4, s. 23

Men diskriminering kan även uppstå utifrån omedvetna föreställningar och stereotypiseringar som leder till ett omedvetet tänkande i ”vi” och ”dem”. Forskning kring omedvetna attityder och stereotyper kring olika etniska grupper har visat att dessa är kulturelltburna och ingår i ett samhälles sociala arv. De omedvetna föreställningarna är mycket motståndskraftiga och även när ny information framkommer som påvisar att den tidigare föreställningen inte stämmer, så tenderar bäraren att hålla kvar vid den gamla föreställningen. Bäraren lägger ofta stor vikt per automatik vid information som bekräftar den befintliga föreställningen och avfärdar information som motsäger den.⁶¹

Diskriminering brukar indelas i fyra kategorier: direkt diskriminering, indirekt diskriminering, kumulativ diskriminering och strukturell diskriminering.

5.2.1 Direkt diskriminering

Direkt diskriminering innebär att en enskild person missgynnas genom att behandlas sämre än någon annan i en jämförbar situation på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning, eller ålder.⁶²

Ett typiskt fall av direkt diskriminering som brukar anges i den juridiska litteraturen, vore om det till exempel fanns en bestämmelse om att det endast är tillåtet för svenska medborgare att få köpa sommarstugor i Sverige. Det vore också direkt diskriminering om endast utländska medborgare fick utvisas ur Sverige, eller om en arbetsgivare skulle uppsätta ett krav på att busschaufförer inte får ha något funktionshinder.

⁶¹ Brå-rapport, 2008:4, s. 23

⁶² Så som det kommer i uttryck i 4 § 1 p. Diskrimineringslag, SFS 2008:56, som är gällande från och med 2009-01-01, och ersätter lag (2003:307) om förbud mot diskriminering.

5.2.2 Indirekt diskriminering

Indirekt diskriminering omfattar missgynnanden som sker genom tillämpning av bestämmelser, kriterier eller förfaringsätt som framstår som neutrala men som i praktiken missgynnar personer av visst kön, viss könsöverskridande identitet eller uttryck, viss etnisk tillhörighet, viss religion eller annan trossuppfattning, visst funktionshinder, viss sexuell läggning eller ålder. Indirekt diskriminering rör sig således om en tillsynes likabehandling men som i realiteten är missgynnande mot personer som tillhör en viss grupp av befolkningen för att man inte tar hänsyn till att det finns betydelsefulla skillnader i gruppernas förutsättningar och behov. Ett missgynnande kan dock vara tillåtet om bestämmelsen, kriteriet eller förfaringsättet, har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet.⁶³

5.2.3 Kumulativ diskriminering

Kumulativ diskriminering, eller ”spill over” - effekt som det ibland kallas, uppstår som en effekt utav diskriminering på ett annat område. Forskning har visat att former av missgynnanden som personer ur en minoritetsgrupp utsätts för inom vissa samhällsområden, till exempel inom arbetslivet och på bostadsmarknaden, för med sig konsekvenser som leder till diskriminering även på andra områden i samhället.⁶⁴ När personer med utländsk bakgrund exempelvis diskrimineras på bostadsmarknaden försämrar det förutsättningarna för till exempel en anställning, som i sin tur leder till ännu större svårighet att erhålla en bostad. Den ursprungliga diskrimineringen ger alltså effekter som är att betrakta som kumulativ diskriminering.

5.2.4 Strukturell diskriminering

Definitionen för strukturell diskriminering varierar. I direktivet Dir. 2004:54, ”Makt, integration och strukturell diskriminering”, som anmodade

⁶³ 4 § 2 p. Diskrimineringslagen

⁶⁴ Brå-rapport 2008:4, s. 12

till en utredning kring mekanismerna bakom strukturell diskriminering på grund av etnisk eller religiös tillhörighet, definierades strukturell diskriminering som följande:

*”Med strukturell diskriminering på grund av etnisk eller religiös tillhörighet avses (...) normer, rutiner, vedertagna förhållningssätt och beteenden i institutioner och andra samhällsstrukturer som utgör hinder för att i praktiken uppnå lika rättigheter och möjligheter oavsett etnisk eller religiös tillhörighet. Sådan diskriminering kan vara synlig eller dold och den kan ske avsiktligt eller oavsiktligt.”*⁶⁵

Strukturell diskriminering avser således något som förekommer allmänt och betraktas som normalt inom olika institutioner. Det rör sig inte om personliga ställningsstaganden utan om inbyggda fenomen i samhällets sätt att fungera som hindrar etniska eller religiösa minoriteter att uppnå lika rättigheter och möjligheter som majoriteten av befolkningen har.

5.2.5 Olaga diskriminering

Olaga diskriminering är en brottslig handling som regleras i Brottsbalken (BrB) 16 kapitel 9 §. Bestämmelsen infördes i samband med att Sverige år 1971 ratificerade FN:s rasdiskrimineringskonvention om avskaffande av alla former av rasdiskriminering. Regleringen omfattar näringsidkare, person som handlar på näringsidkarens vägnar samt den som är anställd i allmän tjänst eller innehar allmänt uppdrag. Även diskriminering av anordnare och medhjälpare till en anordnare vid tillträde till allmän sammankomst eller offentlig tillställning omfattas av lagrummet.

Olaga diskrimineringen kan ske på grund av ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung, sexuella läggning eller trosbekännelse. Den diskriminerande handlingen uppstår ”genom att inte gå honom eller henne till handa på de villkor som näringsidkaren i sin verksamhet tillämpar i

⁶⁵ Dir. 2004:54, ”Definitioner”.

förhållande till andra”. Straffet är böter eller fängelse i högst ett år.⁶⁶

Bestämmelsen omfattar negativ särbehandling som omfattar både det fallet att lika fall behandlas olika, men även när olika fall behandlas lika.⁶⁷

År 2007 anmäldes 310 fall utav olaga diskriminering i Sverige, vilket är en ökning med 33 procent på tio år. Under hela 1990-talet ökade antalet anmälningar och kulmen nåddes år 1999. Men en trend mot minskade anmälningar kan ses under 2000-talet. Under år 2001-2003 så minskade antalet anmälda brott från 218 till 198. Det minskade antalet anmälningar kan troligtvis hänföras till att det är svårt att få en fällande dom vilket inverkar negativt på anmälningsbenägenheten.⁶⁸

Av de fall av olaga diskriminering som anmäldes under 1990-talet begicks över hälften (54 procent) inom restaurang- och nöjesbranschen. Offentliga myndigheter och verksamheter stod för 14 procent utav anmälningarna (näst högst andel) som följdes av bostadsbolag och mäklare samt detaljhandeln och livsmedelsaffärer som stod för 8 procent utav anmälningarna.⁶⁹

Att nöjesbranschen dominerar bland anmälningarna beror troligtvis inte på att diskriminering är mer utbredd där, utan troligen för att krogdiskriminering har blivit uppmärksammat i media och för att diskrimineringen är så tydlig. Vid offentlig verksamhet, bostadsbolag och så vidare, är diskrimineringen troligtvis mer subtil i sitt slag.⁷⁰ En person som nekas bostad har svårare att veta om de blivit nekade bostaden för att hyresvärden föredrar personer med annat etniskt ursprung, eller om det finns andra skäl. Inom krogbranschen möts den diskriminerade ofta av ett stopp redan vid dörren med påståendet att lokalen är fullsatt eller dylikt trots att vederbörande ser att personer med annat etniskt ursprung släpps in. Den diskriminerande handlingen blir då väldigt tydlig.

⁶⁶ Enligt den lydelse som lagrummet får från och med den 1 jan. 2009. 16:9 BrB.

⁶⁷ Se t.ex. Italien mot Kommissionen, Rec. 1963 s. 165

⁶⁸ Brottsutvecklingen i Sverige 2001-2003, Olaga diskriminering, Schelin, Lena, s. 220

⁶⁹ Ibid., s. 219

⁷⁰ Ibid., s. 219 f.

6 Diskriminering av invandrare inom rättsväsendet

Forskning om strukturell diskriminering inom rättsväsendet är ytterst begränsad i Sverige. De utredningar som genomfördes på området⁷¹ innan Brottsliga rådets rapport ”Diskriminering i rättsväsendet – om missgynnande av personer med utländsk bakgrund” Rapport 2008:4, utkom, var dock rörande överrens om att samma diskriminerande förhållanden som upptäckts i länder där mer omfattande forskning bedrivits, även råder inom det svenska rättsväsendet.⁷² Diskriminering förekommer inom alla andra samhällsområden såsom på arbetsmarknaden, bostadsmarknaden, i hälsovården med flera, varpå det därför inte är troligt att just rättsväsendet skulle vara förskonat. Rättsväsendet är en integrerad del utav samhället och de personer som arbetar inom rättsväsendet bär på samma kulturellt betingade stereotyper och kategoriseringar som de som arbetar inom andra samhällsinstitutioner där diskriminering konstaterats. Det vore därför orimligt att utgå ifrån att rättsväsendet skulle vara fritt från diskriminering.

6.1 Rättsväsendets vanligaste fällor

Vid mötet med rättsväsendet är det ett par områden och faktorer som utgör särskild risk för att personer med utländsk bakgrund ska komma att diskrimineras.

6.1.1 Diskretionsutrymmet

Enligt den forskning som hittills bedrivits om diskriminering inom rättsväsendet, är utrymmet för negativ särbehandling som allra störst vid det så kallade ”diskretionsutrymmet”. Med diskretionsutrymmet avses situationer där en handläggare har en extra stor handlingsfrihet, såsom då de

⁷¹ SOU 2005:56, SOU 2006:30

⁷² SOU 2005:56, s. 433

själva kan bestämma vilka kriterier ett visst beslut ska baseras på, eller hur påbjudna bedömningsgrunder ska tolkas från fall till fall. Exempelvis rättens möjligheter att tolka betydelsen av försvårande och förmildrande omständigheter vid beslut om påföljd, eller mot vilka polisen beslutar att sätta in spaning mot respektive var de beslutar att utföra kontroll, samt till exempel situationer där beslutsfattaren inte görs personligen ansvarig för konsekvenserna av sitt beslut.⁷³

6.1.2 ”En-storlek-passar-alla”

Personer med utländsk bakgrund löper också risk för att diskrimineras när ett så kallat ”en-storlek-passar-alla”-förhållningssätt tillämpas i samband med rättsväsendets servicefunktion. ”En-storlek-passar-alla” är en annan benämning för indirekt diskriminering där en tillsynes likabehandling leder till betydande orättvisor om de kriterier som tillämpas inte tar hänsyn till olikheter i olika gruppers förutsättningar. Bemötandet i rättsväsendet måste anpassas efter skillnaderna i olika gruppers förutsättningar annars uppstår diskriminering trots strävan efter likvärdig behandling.⁷⁴

6.1.3 Språkskillnader

Svensk forskning inom socialpsykologi har visat att personer som inte har svenska som modersmål betraktas som mindre trovärdiga vid vittnesmål på grund av omedvetna föreställningar förbundna med språkskillnader hos åhöraren.⁷⁵ När ett vittne tvekar, upprepar sig ofta, och ofta säger fel ses det som ett tecken på att personen har ett dåligt minne ifrån händelsen (vilket ofta är fallet om personen har språket som sitt modersmål). Utsagan bedöms då som mindre trovärdig trots att vittnet kan ha ett mycket bra minne ifrån händelsen. Även negativa förväntningar (som kan vara omedvetna) på invandrare kan färga upplevelsen av ett vittne med utländsk bakgrund så att vittnet bedöms som otillförlitligt oavsett hur den faktiska

⁷³ Brå-rapport 2008:4, s. 26

⁷⁴ Ibid., s. 26 f.

⁷⁵ Lindholm, T., Bergvall, S., ”Diskriminering i vittnessammanhang”, SOU 2006:30, s. 57

minnesprestationen är.⁷⁶ Samma gäller vid brottsutredningar där såväl tilltalad som målsägande riskerar, på grund av språkskillnader, att betraktas som mindre trovärdiga än personer med svenska som modersmål, speciellt vid ord-mot-ord-situationer.⁷⁷

Om en part vid rättegång i brottmål har så pass dålig kunskap i språket att en tolk behöver användas, uppstår också en risk för trovärdighetsproblem. En brottmålsförhandling bygger på muntlighets- och omedelbarhetsprincipen vilket gör att den muntliga framställningen av en brotts handling får en mycket central roll. Långa utläggningar på främmande språk kan upplevas som stressande för rättens ledamöter och den tilltalade har svårare för att frambringa en förklaring som kan leda till att nivån för ”rimligt tvivel” uppnås.⁷⁸

6.1.4 Stereotyper

Ett grundläggande behov som tycks finnas hos människan, är att indela både sig själv, såväl som andra, i olika grupper (social kategorisering). Detta gör vi för att på ett effektivt sätt kunna utnyttja våra tidigare erfarenheter. Vi delar in människor i kategorier såsom man, kvinna, barn, invandrare, svensk, ung och gammal och så vidare. Vinsten med denna sociala kategorisering är att vi sparar både tid och tankeresurser. När vi ser till exempel en individ som vi hänför till kategorin barn, så vet vi genom våra tidigare erfarenheter, utan att behöva studera individen ingående, att denne troligtvis är förtjust i tecknad film och leksaker, och att den inte har någon mer ingående åsikt om vem som väljs till USA:s nästa president. Med tiden bygger vi alltså upp föreställningar om vilka egenskaper som en individ tillhörande en viss grupp har. Dessa föreställningar bygger på kunskap genom erfarenheter, men även på missuppfattningar. Erfarenheterna kan vara egenupplevda men också till stor del kulturellt betingade.

⁷⁶ Lindholm, T., Bergvall, S., ”Diskriminering i vittnessammanhang”, SOU 2006:30, s. 59

⁷⁷ Brå-rapport 2008:4, s. 31

⁷⁸ Ibid., s. 33 f.

Synen på olika grupper i en kultur får vi förmedlat till oss genom vår omgivning under uppväxten. Detta leder till att vi ofta har en generell föreställning redan från början om en grupps egenskaper. Sådana föreställningar om egenskaper brukar benämnas som ”stereotyper”.⁷⁹

De egenskaper som vi har arkiverat om en grupp aktiveras automatiskt när vi påträffar en ny individ. Allt som personen gör filtrerar vi genom de egenskaper som vi stereotypt förknippar med gruppen som individen tillhör.⁸⁰ Sannolikheten blir då stor för att man uppfattar personen på ett sätt som bekräftar och förstärker de förutfattade uppfattningarna som man redan har i minnet. Information som går emot den föreställningen visar forskning att vi har en tendens att avfärda.⁸¹

Undersökningar har också visat att den automatiska aktiveringen av en stereotyp kan uppstå även hos personer som anser sig vara fördomsfria, och som på ett medvetet plan tar avstånd från den kulturellt betingade synen på en viss grupp för att de tycker att den är fel. För att kunna stoppa en automatiskt aktiverad stereotyp krävs att personen är medveten om själva aktiveringen och arbetar aktivt för att undvika att styras av den.⁸²

6.1.4.1 Stereotypen om den brottslige invandraren

I media har artiklarna om invandrare och brott varit många och frekvent återkommande. Och även om det är så att majoriteten utav brotten i Sverige begås utav personer med helsvensk bakgrund, så finns det ändå en stor risk för att många svenskar associerar invandrare som grupp som våldsbenägna och kriminella.

Stereotypen om den kriminella invandraren ligger personer med utländsk bakgrund till last inom alla områden. Det är väldokumenterat i den svenska

⁷⁹ Lindholm, T., Bergvall, S., ”Diskriminering i vittnessammanhang”, SOU 2006:30, s. 41

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Brå-rapport 2008:4, s. 31

⁸² Lindholm, T., Bergvall, S., ”Diskriminering i vittnessammanhang”, SOU 2006:30, s. 42

polisforskningen att medvetna och omedvetna stereotypa föreställningar om invandrades brottslighet förekommer hos svenska poliser.⁸³ Undersökningar har visat att stereotypa föreställningar hos exempelvis brottsutredare påverkar hur brottsutredaren tolkar och värderar tillgänglig information i en utredning. Den stereotypa föreställningen påverkar också hur trovärdigheten i utsagor bedöms och inställningen till att följa upp olika ledtrådar.⁸⁴

Forskning har också visat att stereotypa föreställningar påverkar domstolsförhandlingarna. Det finns exempelvis en föreställning om att medborgare från öststaterna enbart kommer till Sverige för att stjäla.⁸⁵ När en åtalad medborgare från något av öststatländerna står inför rätta för ett stöldbrott visar forskningen att de ofta upplever att de är dömda på förhand. Likaså leder en generaliserad föreställning om att muslimska män har en mycket negativ syn på kvinnor till att muslimer som grupp har sämre förutsättning för likabehandling vid mål som rör brott mot kvinnor.⁸⁶

6.2 Upplevd diskriminering inom rättsväsendet

Att olika grupper i samhället inte ska bli missgynnade när de utsätts eller misstänks för brott, handlar om rättvisa och ytterst om rättstatens legitimitet. Det är därför oerhört viktigt att synliggöra och motarbeta diskriminerande förhållanden inom rättsväsendet. För att få mer kunskap om diskriminerande beteenden och strukturer inom polisen, åklagarväsendet och domstolarna, är det därför viktigt att ta del av erfarenheter från personer med utländsk bakgrund som varit i kontakt med rättsväsendet, och undersöka när de upplevt att de blivit utsatta för diskriminering.

⁸³ T.ex. Carlström, A-K, "På spaning i Stockholm", Ekman, Gunnar, "Från text till batong" och Granér, Rolf, "Patrullerande polisens yrkeskultur".

⁸⁴ Brå-rapport 2008:4, s. 31

⁸⁵ du Rées, Helena, "Åklagares och advokaters syn på likabehandling i domstolen" i SOU 2006:30 s. 267

⁸⁶ Brå-rapport 2008:4, s. 34

Inför Brottsförebyggande rådets rapport ”Diskriminering i rättsprocessen”, Brå-rapport 2008:4, studerades 168 anmälningar inkomna till Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO) under åren 2000 till 2005. Avsikten med den kvalitativa studien var att synliggöra ett övergripande mönster i anmälningarna mot rättsväsendet, och fånga upp konkreta situationer där personer med utländsk bakgrund känt sig särbehandlade på ett negativt sätt.

6.2.1 Polisens operativa verksamhet

Av anmälningarna till DO framkom att två situationer vid polisens operativa verksamhet upplevs som mer diskriminerande än andra; vid kontroller av misstänkta personer eller fordon, samt vid uttryckning till brottsplatser.

Anmälningarna visade att polisens attityd och inställning är väldigt viktig för att kontrollen ska uppfattas som legitim. Användning av maktbefogenheter såsom kroppsvisitation, urinprov, dragna vapen, handfängelser och fysiskt våld ifrågasattes av många anmälare då de känt sig tvivlande inför om de verkligen varit av nödvändighet eller om de berott på deras etniska ursprung. Uppträdanden från polisen som på något sätt demonstrerar makt, gör att anmälarna upplever att kontrollen görs utifrån stereotyper och fördomar om invandrare.

Polisens opartiskhet har också ifrågasatts av anmälarna i situationer där polisen vid kontroll verkat osäkra över vilket brott den kontrollerade var misstänkt för. Anmälare som exempelvis blivit stoppade i trafiken uppger att de inledningsvis först har blivit utfrågade som om de varit misstänkta för bilstöld, för att sedan längre fram i kontrollen bli anklagade för mindre trafikförseelser såsom exempelvis fortkörning eller körning mot rött ljus. Anmälarna har också upplevt att polisen misstänker dem enbart utifrån att de är ”invandrare” och inte utifrån något suspekt agerande från deras sida.

Vissa anmälare har stoppats flera gånger av polisen under en kort tid vilket anmälarna upplevt som diskriminerande.⁸⁷

Anmälningarna vittnar också om att det händer att personer som blivit utsatta för brott upplever att de blir behandlade som gärningspersoner utav polisen när polis anländer till brottsplatsen. Anmälarna menar att polisen ifrågasatt deras utsatthet, att de lagt skulden på deras etniska tillhörighet, samt omdefinierat exempelvis en misshandel till att vara ett bråk mellan två lika involverade parter. Det har också hänt att polisen valt att lyssna på gärningsmannen först och avfärdat anmälaren när denne försökt ge sin version utav händelsen. Bland anmälningarna förekommer också fall där polisen överhuvudtaget inte kommit till brottsplatsen.⁸⁸

6.2.2 Utredande processen

I den utredande processen spelar det stor roll för upplevelsen av om man blivit diskriminerad under processen hur förhörssituationen ser ut, hur noga utredningen utförs, och om det beslutas att förundersökningen skall läggas ner.

I anmälningarna till DO har både misstänkta såväl som brottsoffer klagat på att den utredande polisen inte har kallat vittnen i deras ärende. De har då upplevt att de inte haft samma möjligheter att bevisa sin oskuld eller få upprättelse för det brott de utsatts för. Det har också gett en upplevelse om att fallet har behandlats mindre noggrant och med lägre prioritet för att de haft en annan etnisk bakgrund.

Anmälningarna visar också att irrelevanta och inadekvata frågor under utredningen har lett till att anmälarna många gånger upplevt att de inte blivit mötta med värdighet och respekt och att polisen inte agerat neutralt. Även att de inte fått sitt namn rättstavat i förhörsprotokollen trots påpekande, och

⁸⁷ Brå-rapport 2008:4, s. 44

⁸⁸ Ibid., s. 45 f.

att polisen använt exempelvis benämningen ”zigenare” om romer, upplever anmälarna som kränkande och respektlöst.⁸⁹

Även de språkliga förutsättningarna är av stor betydelse under den utredande processen. Anmälningarna till DO visar att när förhör hålls utan tolk så finns det en risk för att den förhörda dels inte uppfattar *att* de är misstänkta för ett brott, men även att han eller hon, inte uppfattar *vad* man är misstänkt för vilket utgör en betydande risk för att grundläggande rättigheter kränks.

Språkhinder kan även medföra att den förhörde kan ge mindre detaljrika utsagor över händelseförloppet samt att missförstånd och felaktigheter uppkommer i utredningen, vilket även kan ge konsekvenser senare i processen. Enligt anmälningarna uppger flera att de även upplevt det svårt att göra ändringar och kompletteringar i förhörsprotokoll.⁹⁰

Upprepad utsatthet för brott och upprepade beslut att inte gå vidare med ärendet, samt uppfattningen om att anmälarnas brott har blivit bortviftade och bagatelliserade, har hos anmälarna lett till negativa känslor kring hur rättsväsendet hanterar deras ärende. Anmälningarna vittnar också om dåligt bemötande med hänvisande fram och tillbaka till olika kontaktpersoner i den utredande processen, och om oanträffbara rättsaktörer.⁹¹

6.2.3 Dömande processen

Negativa erfarenheter från den dömande processen består framförallt av att man känner sig förorättad under rättegången samt upplever att domstolen fattat felaktiga beslut gällande skuld- och påföljdsfrågor.

Vad som händer inne i själva rättssalen är väldigt viktigt för hur en tilltalad person upplever sin rättegång. Många utav anmälningarna till DO har visat

⁸⁹ Brå-rapport 2008:4, s. 47

⁹⁰ Ibid., s. 48

⁹¹ Ibid., s. 50

att anmälarna upplevt att de inte kunnat göra sig hörda under huvudförhandlingen och att underlaget som rättens ledamöter tar ställning till är vinklat. Flera upplever att motpartens version av händelsen har fått mycket större utrymme och att de själva har blivit avbrutna. Man upplever också att man inte upplevts som trovärdig vilket lett till att anmälarna sammantaget har känt sig dömda på förhand och att omedelbarhetsprincipen har inneburit en nackdel för dem.⁹²

Anmälningarna till DO visar också att många upplever att de inte beretts möjlighet att få överklaga sitt mål. Det kan handla om att de själva inte har kunskapen om hur man ska gå tillväga och att de heller inte fått någon juridisk hjälp med detta. Vissa upplever också utskicken från de rättsliga myndigheterna som obegripliga och svår genomträngliga.⁹³

6.3 Rättsaktörernas erfarenhet utav diskriminering

Vid författandet utav brå-rapport 2008:4 ”Diskriminering i rättsprocessen”, genomfördes även en enkät- samt intervjustudie med åklagare, försvarsadvokater, målsägandebiträden, domare, nämndemän, och rättstolkare. Dessa rättsaktörer fick i studien belysa situationer i rättsprocessen där de själva upplevt att missgynnande skett utav personer med utländsk bakgrund.

Ett återkommande tema i enkätsvaren från rättsaktörerna är att personer med utländsk bakgrund missgynnas både under förundersökningen såväl som i domstolsprocessen på grund av bristfällig hantering av kommunikationssvårigheter. Advokater gav exempel på att möten med klienter som inte kan tala svenska, engelska eller något annat språk som försvararen behärskar, blir färre då tolk måste bokas vid varje tillfälle. Det leder också till att exempelvis kontrollfrågor per telefon inte kan

⁹² Brå-rapport 2008:4, s. 51 f.

⁹³ Ibid., s. 52

genomföras vilket sammantaget har en negativ effekt på den misstänktes möjligheter att utnyttja hjälpen ifrån en offentlig försvarare.

Såväl åklagare som advokater påtalade också att personer som inte har svenska som modersmål missgynnas vid delgivning av förundersökningen då denna enbart översätts muntligen utav en tolk. Avsaknaden av en skriftlig översättning sätter personer som inte har svenska som modersmål, i ett underläge jämfört svensktalande som får en helt annan möjlighet att aktivt kunna delta i förberedelsen av sitt försvar.⁹⁴

Flertalet svar i enkätundersökningen påtalade också problem som uppstått i samband med användning utav en tolk, eller på grund utav att en tolk inte anlitas. I gruppintervjun framkom att det råder brist på auktoriserade tolkar vilket gör att det förekommer att polisen använder sig utav personliga kontakter av personer som behärskar det språk som behövs för att tolka under polisförhör för att man inte ger sig tid att invänta tolk som har lång resväg. Enkätsvaren innehöll flertalet exempel där rättsaktörerna upplevt att dålig tolkning, eller avsaknaden av tolkning under ett polisförhör, lett till problem senare under rättsprocessen.⁹⁵

I gruppintervjun med rättstolkar framhöll dessa att det föreligger stora risker med att det förekommer att det anlitas tolkar under domstolsförhandlingar som inte behärskar den tilltalades modersmål, så att tolkning måste ske på den tilltalades andra eller i värsta fall hans eller hennes tredje språk. Riskerna för missförstånd är enligt rättstolkarna stora vilket de upplever att rättens ledamöter inte alltid är medvetna om. En rättstolk gav exempel på en förhandling där den tilltalades försvarsadvokat begärt att huvudförhandlingen skulle tas om med tolkning på klientens modersmål, vilket avslogs trots att tolken uppgav att hon själv inte hade kunnat förstå allting som den tilltalade sa.⁹⁶

⁹⁴ Brå-rapport 2008:4, s. 60

⁹⁵ Ibid., s. 61

⁹⁶ Ibid., s. 63

Kulturella skillnader i sättet att berätta var också en problematik som flertalet rättstolkar och advokater lade fram vid enkät- och intervjuundersökningen. Rättstolkarna påtalade att det i vissa kulturer anses respektfullt att inte ge ett direkt svar på en fråga. I svensk rättskultur kan ett omständligt svar anses som en strategi för att undvika att säga sanningen. En advokat i undersökningen uppgav att han därför brukar försöka få sina klienter att inse vikten av att ge ett direkt svar, vilket de enligt advokaten dock brukar ha svårt för att följa.⁹⁷

Sammantaget visade enkät- och intervjustudien att bristfällig hantering utav kommunikationsproblem, tveksamma trovärdighetsbedömningar, stereotypa föreställningar samt ett respektlöst eller kränkande bemötande av personer med utländsk bakgrund, är de områden och faktorer som rättsaktörerna upplever inverkar mest på invandrades möjlighet att uppnå likvärdig behandling vid mötet med rättsväsendet. Undersökningen visade också att fall där en utav parterna har utländsk bakgrund upplevs som mer svårutredda under såväl förundersökningar som domstolsförhandlingar. Man upplever också att problemen forceras av en ständigt rådande tidsbrist i ett överbelastat rättsväsende.⁹⁸

6.4 Diskriminerande handlingar

Att det förekommer diskriminerande handlingar och uppfattningar inom det svenska rättsväsendet råder det ingen tvekan om. Däremot har det inte bedrivits tillräckligt med forskning för att kunna fastslå hur *omfattande* denna diskriminering inom rättskedjan är utav personer med utländsk bakgrund.

Här nedan kommer dock ett utdrag att presenteras ur några svenska studier som belyst frågor som rör diskriminering av personer med utländsk

⁹⁷ Brå-rapport 2008:4, s. 66

⁹⁸ Ibid., s. 75 f.

bakgrund inom rättsväsendet.⁹⁹ Det primära syftet med dessa studier har dock inte varit att bedöma hur frekvent förekommande diskriminering utav personer med utländsk bakgrund är inom rättsväsendet, utan framförallt har syftet varit att lyfta fram de mekanismer som föranleder olikbehandling.

6.4.1 Stereotyper och rasistisk retorik hos polisen

År 2004 avlades en doktorsavhandling av psykologen Rolf Granér kallad ”Patrullerande polisens yrkeskultur”. Avhandlingen bestod av fältstudier och kvalitativa intervjuer utav patrullerande poliser. Granér fann att en vitt utbredd stereotyp om invandrare som kriminella tillsammans med en allmänt negativ syn på invandrare, förekommer inom poliskåren. Bland annat fanns uppfattningen att alla romer, (av polisen kallade ”zigenare”) är ”tjuvaktiga”¹⁰⁰ och att araber regelmässigt ljugar och vägrar att erkänna sig skyldiga.¹⁰¹

Granér fann också i sin studie att det förekommer en stark rasistisk retorik emellan poliser. Denna retorik verkade dock stanna poliserna emellan, studien kunde inte påvisa att denna retorik användes direkt gentemot någon invandrare.

Överlag använde poliserna en nedvärderande jargong gentemot alla som inte var nordvästeuropéer. Mörkhyade personer kallades för ”blattar”, ”hubba”, ”hiv-apa” eller ”trumskinn”. Med trumskinn avsåg man att man kunde använda batongen – ”taktpinne”, på dem. Invandrare i gemen betecknades som ”ytis”, ”yxa” eller ”högpigmenterade kulturberikare”. Asiater kallades för ”citronhuvud”, ”kamelryttare” och ”åsnehuvuden”.¹⁰²

⁹⁹ Undantaget studien från Statskontoret som presenteras under kapitel 6.5 vars syfte var att undersöka förtroendet för offentliga förvaltningar.

¹⁰⁰ Granér, Rolf, ”Patrullerande polisens yrkeskultur”, s. 236

¹⁰¹ Ibid., s. 238

¹⁰² Ibid., s. 236

6.4.2 Trovärdighetsproblem?

Under åren 2001-2005 bedrevs projektet "Likhet inför lagen" vid Stockholms universitet under ledning av processrättsprofessor Christian Diesen. I studien undersöktes brotten mord, dråp, rån, misshandel, våldtäkt, sexuellt utnyttjande, narkotikabrott, skattebrott, bokföringsbrott, olaga hot, rattfylleri och snatteri. Totalt genomgicks 2 500 förundersökningar och 4700 domar. Materialet till undersökningen hämtades från Stockholm, Göteborg, Uppsala, Västmanland, Halland, Sörmland och Östergötland. Enligt Christian Diesen måste resultatet av undersökningen begränsas till "*visst brott och/eller visst distrikt under ett visst år*". Någon uppfattning om resultaten från undersökningen även är representativa för andra brott, eller andra delar av landet, har Diesen ingen uppfattning om, särskilt inte då det finns andra undersökningar som visat på en högre grad av likabehandling.¹⁰³

6.4.2.1 Våldtäkt inomhus

En utav studierna under projektet "Likhet inför lagen" undersökte våldtäkter inomhus i Uppsala 1999-2002. Utav de misstänkta förövare som var svenskar förhördes 77 % utav dessa av polisen. Utav de misstänkta som var invandrare förhördes 84 %. Trots att inte några uppenbara skillnader förelåg mellan brotten så undlät man alltså att förhöra 23 % utav de misstänkta förövarna som var av svenskt ursprung, medan endast 16 % utav de med utländskt ursprung undslapp. Samma mönster kunde urskiljas på målsägandesidan. När brottsoffret var en invandrare hördes endast 63 % utav de misstänkta förövarna. 91 % förhördes när brottsoffret var svenskt. Resultatet utav studien *tyder* således på att personer med utländsk bakgrund

¹⁰³ Diesen hänvisar till Johan Kardell: s undersökning "Diskriminering av personer med utländsk bakgrund i rättsväsendet", kapitel 3, SOU 2006:30, s. 67-110, samt Tove Petterssons undersökningar "Särbehandlas gärningspersoner med utländsk bakgrund vid anmälningar om våldtäkter, grov misshandel och eget bruk av narkotika?", kapitel 4, SOU 2006:30, s. 111-145, och "Representation av religiös och/eller etnisk bakgrund i domar", kapitel 5, SOU 2006:30, s. 147-181.

missgynnas i våldtäktsutredningar, både i egenskap utav misstänkta och i egenskap utav brottsoffer.¹⁰⁴

Enligt Christian Diesen, torde en svensk misstänkt i allmänhet ha bättre förutsättningar än en invandrare, att framstå som en trovärdig person och lämna trovärdiga förklaringar främst på grund utav språket. Svårigheter att utveckla och nyansera sina svar ger ett osäkert och mindre trovärdigt intryck. Och om den misstänkte saknar all trovärdighet medan målsägandes uppgifter bedöms som helt tillförlitliga, så kommer det senare att räcka som full bevisning i en ord-mot-ordsituation. Detta ser Diesen som en trolig förklaring till den extrema överrepresentationen utav invandrare i våldtäktsdomar i slutet av 90-talet.¹⁰⁵

6.4.2.2 Olaga hot

En annan utav studierna under projektet ”Likhet inför lagen”, undersökte 100 slumpvist utvalda fall vid Stockholms tingsrätt av olaga hot under åren 1998 till 2003. Hälften utav de åtalade i de undersökta fallen var av utländskt ursprung. Hur många utav alla som anmäldes för olaga hot under denna period som var invandrare, går dock inte att påvisa eftersom att anmälningsstatistiken inte anger etnisk tillhörighet. Men Christian Diesen menar att det på goda grunder går att *anta* att andelen anmälda invandrare var lägre än andelen åtalade.

En stor andel utav anmälningarna där den som utgett hotet har varit invandrare, ledde alltså efter utredning fram till åtal. Den slutsats som man drog av studien var därför att det *tycks* vara lättare att söka bevisa olaga hot när den som utger hotet är en invandrare och offret är svenskt, än om båda är svenskar eller invandrare.

¹⁰⁴ Diesen, Christian, ”Negativ särbehandling i rättskedjans alla led”, i SOU 20006:30, s.193

¹⁰⁵ Ibid., s. 194 f.

För att fällas för brottet olaga hot, måste det bland annat påvisas att hotet har framförts på ett sätt ”som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan”¹⁰⁶. Analysen i studien visade att det tycks vara enklare att uppfylla detta rekvisit när den som utsatt för hotet är svensk och den som utger det är invandrare. Det förefaller vara lättare för polis, åklagare och domstolar, att förstå att den hotade blev rädd när den som utger hotet är invandrare, samtidigt som det tycks vara svårare att godta den eventuella invändning som denne ger om att hotet inte var allvarligt menat. Enligt Diesen är det de språkliga och kulturella förhållandena som blir till nackdel för invandraren och försvårar bedömningen.¹⁰⁷

6.4.3 Åtalas invandrare oftare?

Enligt de undersökningar som gjordes i projektet ”Likhet inför lagen” tycks det som att det sker fler åtal mot invandrare generellt sett. Andelen strafförelägganden tycks däremot vara färre liksom andelen åtalseftergifter. Den mest troliga förklaringen till detta menar Diesen är att svenska misstänkta kan vara mer benägna att erkänna sina brott än invandrare. Vid ett förnekande så måste skuldfrågan avgöras i domstol. Men det kan även bero på att det föreligger ett enskilt anspråk ifrån brottsoffret. Om den misstänkte inte godkänner anspråket så måste hela saken, det vill säga, både brottet och skadeståndet, tas upp till prövning i rätten. Enligt Diesen kan det tänkas att det förhåller sig som så att ett brottsoffer (målsägande) är mindre benägen att göra upp i godo när det är en invandrare som begått brottet. Men det kan ju även bero på att den misstänkte invandrare inte anser beloppet skäligt. Men Diesen framhåller även att obalansen kan bero på okunskap, passivitet och skillnader i försvar.¹⁰⁸

¹⁰⁶ 4 kap. 5 § BrB.

¹⁰⁷ Diesen, Christian, ”Negativ särbehandling i rättskedjans alla led”, i SOU 2006:30, s. 191 f.

¹⁰⁸ Ibid., s. 197 f.

6.4.4 Fälls invandrare oftare?

Tidningen Socialpolitik genomförde en liten studie utav 400 slumpvist utvalda domar vid Göteborgs tingsrätt 2003. Av dessa var 142 st., det vill säga 35 %, invandrare. Utav de 400 domarna var 24 stycken, eller 6 %, av det helt friande slaget. Av de friade personerna var endast två stycken invandrare. 8 % utav svenskarna gick fria medan endast 1,5 % utav de åtalade invandrarna friades. Då studien var så liten och begränsad kan inte någon generell slutsats utav den dras, men för just Göteborgs tingsrätt vid den perioden, kan det antas att chansen att bli frikänd var betydligt lägre för en invandrare än för en svensk.¹⁰⁹

Det har även gjorts liknande studier gällande Stockholms tingsrätt, men där blev resultaten de omvända då det både numerärt och proportionerligt sett var fler invandrare än svenskar som friades. Undantaget var våldtäktsdomar vid Stockholms tingsrätt år 2003. Där var 18 stycken utav de sammanlagt 23 åtalade personerna invandrare (78 %). 3 stycken utav de 18 åtalade invandrarna friades. Av de 5 svenskar som åtalades friades 4 stycken.¹¹⁰

Tillräckliga studier för att belägga att invandrare generellt fälls oftare vid rättegång finns inte. För att utreda om så är fallet behövs fler omfattande kvalitativa analyser.

6.4.5 Invandrare döms till hårdare straff

Trots att de undersökningar som genomfördes under projektet ”Likhet inför lagen” var så begränsade, kan ändå två säkra slutsatser dras enligt Christian Diesen. Detta då resultaten enligt Diesen är så tydliga och dessutom överensstämmer med andra svenska studier. Och de slutsatser som kan dras enligt Diesen är dels att invandrare är överrepresenterade i förhållande till sin andel i befolkningen när det gäller brottsanmälningar, och dels att

¹⁰⁹ Diesen, Christian, ”Negativ särbehandling i rättskedjans alla led”, i SOU 2006:30, s. 204

¹¹⁰ Ibid., s. 205

invandrare riskerar fängelsestraff i högre grad än svenskar när val ska göras mellan frihetsberövande påföljd och alternativ som villkorlig dom, skyddstillsyn eller samhällstjänst.¹¹¹

Diesen bygger sitt påstående om att invandrare döms till hårdare straff på ett par olika undersökningar. I den undersökning utav 400 brottmålsdomar vid Göteborgs tingsrätt som utfördes av tidningen Socialpolitik var det totalt 50 personer som dömdes till påföljden ”skyddstillsyn med behandlingsplan”. Endast 5 personer utav dessa var invandrare från länder utanför Norden. När radioprogrammet Kaliber gjorde en genomgång utav domar i rattfylleri i Stockholm, Göteborg och Malmö fann man att 53 % utav de åtalade invandrarna dömdes till fängelse medan endast 34 % utav svenskarna dömdes till detsamma. En betydligt större andel svenskar dömdes således till skyddstillsyn, villkorlig dom, samhällstjänst och böter eller några utav dessa påföljder i förening. 35 % utav de åtalade svenskarna erhöll påföljden skyddstillsyn med behandlingsplan mot 18 % utav invandrarna.¹¹²

I en undersökning där domar gällande kvinnomisshandel i Stockholm 1998 granskades, fann man att svenska män dömdes till fängelse i 32 % utav fallen. Motsvarande siffra för de dömda invandrarna var 43 %. 32 % utav de dömda svenskarna erhöll påföljden skyddstillsyn, medan endast 19 % utav invandrarna erhöll samma påföljd.¹¹³

Vid undersökning utav de påföljder som dömdes ut i de 400 brottmålen vid Stockholms tingsrätt 2003, visade det sig att 50 personer dömdes till skyddstillsyn. Utav dessa var endast 12 personer invandrare.¹¹⁴

Sammantaget finner därför Christian Diesen belägg för påståendet att invandrare vid valet mellan frihetsberövande påföljd och frivård, riskerar fängelsestraff i högre grad än svenskar.

¹¹¹ Diesen, Christian, ”Negativ särbehandling i rättskedjans alla led”, i SOU 20006:30s. 185

¹¹² Ibid., s. 206 f.

¹¹³ Ibid., s. 207

¹¹⁴ Ibid., s. 208

6.5 Förtroendet för rättsväsendet

År 2002 lät Statskontoret genomföra en undersökning om förtroendet hos medborgarna för den offentliga förvaltningen. De verksamheter man undersökte var Arbetsmarknadsverket, domstolsväsendet, polisväsendet, skatteförvaltningen, socialförsäkringsadministrationen, universitet och högskolor, åklagarväsendet, Vägverket, grundskola, äldreomsorg, öppen sjukvård och barnomsorg.¹¹⁵ Enbart i en institution fanns det stora skillnader i förtroendet mellan utrikes födda och inrikes födda, och det var rättsväsendet. Invandrare som är födda utanför Europa har lägre förtroende för rättsväsendet än personer födda i Sverige med svenskfödda föräldrar.¹¹⁶

¹¹⁵ ”Att ta reda på vad folk tycker – En pilotundersökning om medborgarnas syn på offentlig förvaltning”, 2002:12, s. 11

¹¹⁶ Ibid., s. 34

7 Analys och diskussion

7.1 Diskriminering inom rättsväsendet

7.1.1 Upplevd diskriminering

Sedan länge finns det en bild utav att Sverige skulle vara ett föregångsland när det gäller värnandet av social rättvisa och jämlikhet. Vi ser gärna oss själva som fördomsfria och jämlika. Men stämmer denna bild med hur verkligheten ser ut år 2008? Är Sverige ett dygdemönster när det gäller principen om människors lika värde? Eller blundar vi för hur verkligheten ser ut? Brå-rapport 2008:4 "Diskriminering i rättsprocessen" samt de statliga utredningar som genomförts inom området, ger en annan bild än att likhet inför lagen råder inom det svenska rättsväsendet. Många är de personer med utländsk bakgrund som vittnar om att de upplevt sig diskriminerade vid mötet med rättsväsendet. Många är de personer som kämpar för att vi ska få upp ögonen för den negativa särbehandling som sker. Trots detta är fortfarande diskriminering inom rättsväsendet ett område som det har bedrivits ytterst lite forskning kring. Frågan man bör ställa sig är varför ämnet inte röner större intresse inom forskningen? Finns det en ovilja att ifrågasätta om likhet inför lagen råder?

Att erkänna att diskriminering förekommer inom rättsväsendet är att erkänna att rättsprocessen är rättsosäker och odemokratisk vilket skulle skada förtroendet för rättsväsendet djupt. Rättsväsendets mål är ju att trygga den enskildes rättstrygghet och rättssäkerhet vilket gör att misstankar om att diskriminerande behandling av människor med utgångspunkt i etnicitet upprör. Kanske är det också därför som frågan inte har fått större utrymme inom forskningen.

Att diskriminering förekommer i rättsprocessen kan ändå anses fastslaget baserat utifrån de få studier som bedrivits, och utifrån det faktum att diskriminering har påvisats inom så många andra samhällsområden. Även

den förtroendeundersökning som Statskontoret lät genomföra förstärker denna uppfattning då rättsväsendet de facto är den enda institution som förtroendet skiljer sig åt mellan invandrare och svenskar. Även om studien inte kan leda till några säkra slutsatser är det oroväckande att en skillnad i förtroendet har kunnat urskiljas. Skillnaden skulle kunna bero på att invandrade personer har dåliga erfarenheter från rättsväsendet i sitt hemland, men den kan också bero på negativa upplevelser vid mötet med det svenska rättsväsendet. De många anmälningarna till Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO) tyder på att en sådan risk finns, men fler studier kring orsakerna till det låga förtroendet skulle behöva genomföras.

För att frågan om förekomsten av diskriminering inom rättsväsendet ska få riktig dignitet och åtgärder komma till stånd, krävs även forskning som visar på hur *omfattande* denna diskriminering är. För att en förändring ska kunna ske måste diskrimineringen synliggöras så att en ökad medvetenhet uppstår hos såväl rättsväsendets aktörer som hos beslutsfattarna. Brå-rapport 2008:4 ”Diskriminering i rättsprocessen – Om missgynnande av personer med utländsk bakgrund” är ett steg i rätt riktning även om den inte ger någon bild utav omfattningen av den diskriminering som kan skönjas.

Resultaten utav brå-rapport 2008:4 måste ändock ses som ett minimiresultat utav den upplevda diskrimineringen. För det är rimligt att anta att endast en bråkdel av den upplevda diskrimineringen inom rättsväsendet anmäls.

Många nyligen invandrade personer har nog en mycket liten, eller ingen kunskap alls, om DO:s verksamhet. Det är också mycket troligt att endast de grövre fallen av diskriminering anmäls. Men de små subtila fallen av diskriminerande handlingar är lik så viktiga att uppmärksamma. För att en förändring ska kunna ske är det viktigt att bekämpa alla former utav negativ särbehandling som sker med utgångspunkt i etnicitet.

Anmälningarna till DO visar att frågan om strukturell diskriminering inom rättsväsendet är något som behöver utredas mycket grundligare.

Anmälningarna visar ett tydligt mönster av att det finns systematiska

skillnader i hur människor bemöts och behandlas inom rättsväsendet. Flertalet anmälningar vittnade om att personer med utländsk bakgrund utsatts för poliskontroll där polisen uppvisat en osäkerhet över vilket brott den kontrollerande var misstänkt för. Flertalet hade även blivit utsatta för upprepade kontroller inom en kort tidsperiod. Ett sådant förfarande tyder på en direkt diskriminering där polisen utgått från stereotypa föreställningar om invandrare. Utifrån polisens synvinkel finns det en vinst i ett sådant beteende. Bristande resurser gör att prioriteringar måste ske vilket bland annat leder till begränsningar i den kontrollerande verksamheten. Att invandrare är överrepresenterade i brottsstatistiken ökar sannolikheten för att ett brott ska uppdagas vid en kontroll utav en invandrare. Sannolikheten för att exempelvis det stoppade fordonet ska vara stulet när föraren är en person med utländsk bakgrund är större än om föraren är svensk. Från polisens sida behöver det inte vara frågan om någon medveten diskriminering, utan agerandet kan vara ett resultat från tidigare erfarenheter som förstärkt den stereotypa föreställningen hos polisen om invandraren som särskilt kriminell. Ett sådant förfarande från polisens sida leder dock till att flertalet invandrare blir oskyldigt misstänkta samtidigt som brottslighet begången utav svenskar riskerar att förbli oupptäckt.

Även DO-anmälningarna rörande den utredande processen tyder på att personer med utländsk bakgrund utsatt för negativ särbehandling. Upplevelsen av att ärendena har behandlats mindre noggrant och med lägre prioritet, samt att exempelvis vittnen inte har kallats, är djupt oroande. Lika oroande är det förhållande att förhör i många fall hålls utan att tolk är närvarande. Att den misstänkte inte ens uppfattar *att* han eller hon är misstänkt, eller uppfattar *vad* han eller hon är misstänkt för, är ett oförsvarligt och helt oacceptabelt kränkande av individens rättssäkerhet.

Att språkhinder gör att personer med utländsk bakgrund lämnar utsagor som inte är så detaljrika och sammanhängande som en person som har svenska som modersmål är väldigt problematiskt. Risken för att utsagan bedöms som mindre trovärdig, och att den misstänkte misslyckas i att avge en friande

förklaring är överhängande. Risken är också stor för att felaktigheter och missförstånd uppstår vilket kan få stora konsekvenser vid domstolsförhandlingen. En ökad förståelse och medvetenhet kring vilka konsekvenser en bristande språkkunskap kan leda till, måste uppnås hos personer som arbetar inom rättsväsendet. Utbildning utav rättsväsendets aktörer måste ske.

Att omedelbarhets- samt muntlighetsprincipen tillämpas vid svenska huvudförhandlingar i brottmål kan leda till en betydande nackdel för en tilltalad med utländsk bakgrund i förhållande till en tilltalad som är svenskfödd. Att endast det som framkommer vid huvudförhandlingen får läggas till grund för domen ställer stora krav på att den tilltalade bereds möjlighet att få utveckla sin sak. De språkliga förutsättningarna får då en väldigt stor betydelse. Bristande språkkunskaper kan leda till att det tar längre tid att utveckla sitt svar. Det kan också vara svårt att avge så detaljrika och nyanserade svar som man önskar. Kulturella skillnader i sättet att besvara frågor får också betydelse. Att man utgår ifrån en svensk norm om hur en utsaga ska utges för att uppfattas som trovärdig (sammanhängande och detaljrik) måste förändras. Större förståelse för att språkhinder och kulturella skillnader kan ge utsagor som är av annan karaktär än vad som vanligtvis förekommer måste uppnås.

Även om tolk används vid en brottmålsförhandling är det stor risk för att små avgörande detaljer inte kommer fram eller att det tar lång tid att utveckla ett svar vilket kan uppfattas som stressande. Att det förekommer att huvudförhandlingar hålls där rättstolken inte behärskar den tilltalades modersmål utan tolkning sker på den tilltalades andra eller tredje språk, är helt oacceptabelt. För att personer med utländsk bakgrund inte skall lida men utav att muntlighets- och omedelbarhetsprincipen tillämpas måste utöver en ökad förståelse för de negativa inverkningarna av språkhinder, även kvalificerade rättstolkare som behärskar den tilltalades modersmål användas i betydligt större utsträckning än vad som görs idag.

Att inte delgivningen av en förundersökning översätts skriftligt utan enbart muntligt, att personer med utländsk bakgrund upplever att de inte beretts möjlighet att överklaga sina mål samt att utskicken från rättsliga myndigheter upplevs som svårgenomträngliga och obegripliga är en form av indirekt diskriminering. Arbetssätten och rutinerna inom rättsväsendet utgår från att en-storlek-passar-alla. Rättsväsendet har i dagsläget inte en tillräcklig förmåga att kommunicera och nå ut med sitt arbete. Stereotypa föreställningar inverkar i arbetet och rutinerna är inte anpassade att möta behoven i ett mer mångkulturellt samhälle. Det är därför av största vikt att rutinerna och arbetssätten ses över och att utbildning av personalen inom rättsväsendet sker så att dessa får en ökad medvetenhet kring diskriminerande handlingar.

För att uppnå en ökad insikt vad gäller diskrimineringsproblematiken inom rättsväsendet, är det också av största vikt att andelen personer med utländsk bakgrund bland rättsväsendet aktörer ökar. Särskilt bland nämndemännen är behovet utav en ökad mångfald stort. Tanken med nämndemän är ju att de ska ge domen en demokratisk legitimitet genom att garantera att domsluten inte avviker från den samhällseliga rättskänslan och moralen. Och då krävs det att vi får ett urval som är representativt för det mångkulturella samhälle som vi har idag. I en undersökning från Arbetsgivarverket gällande år 2006 framkommer att antalet personer med utländsk bakgrund ökar inom statsförvaltningen, men att rättsmyndigheterna tillhör dem med lägst andel anställda med invandrarbakgrund (6,4 %).¹¹⁷ Dock har rättsmyndigheterna den högsta ökningstakten i snitt åren 2001-2006.¹¹⁸ Vid antagningen till polisprogrammet med start i januari 2009 var det i år 7218 sökande till de 350 utbildningsplatserna. För första gången var 50 % utav de antagna kvinnor. Andelen med invandrarbakgrund var dock enbart 19 %. Högst andel antagna med utländsk bakgrund var det i januari 2007, då antogs 21 % med invandrarbakgrund.¹¹⁹ Så även om det tas steg i rätt riktning så är

¹¹⁷ Arbetsgivarverkets rapport "Utländsk bakgrund i staten 2006", figur 1, s. 7

¹¹⁸ Ibid., tabell 3, s. 9

¹¹⁹ <http://www.polisen.se/inter/util/nodeid=21434&pageversion=1.jsp?articleid=13712648>

andelen invandrare inom rättsväsendets myndigheter fortfarande allt för lågt och det behövs sättas in åtgärder för att få en än mer ökad mångfald.

Att förhindra att diskriminering sker vid det så kallade diskretionsutrymmet är troligtvis det svåraste området att bekämpa inom rättsväsendet. Även här handlar det framförallt att få aktörerna mer medvetna om hur arbetsförhållanden, rutiner och arbetssätt kan missgynna olika grupper i befolkningen. Framförallt är det viktigt att få större medvetenhet kring hur stereotypa föreställningar kan påverka. Föreställningarna får vi inprogrammerade under hela vår uppväxt och är oerhört svåra att förändra. När media enträget matar oss med information kring invandrades brottslighet är det svårt att inte påverkas. Även det faktum att invandrare trots allt är överrepresenterade i brottsstatistiken gör att rättsväsendets aktörer också riskerar att förstärka den stereotypa föreställningen om invandrare som särskilt kriminella, genom egenupplevd erfarenhet. När rättsväsendets aktörer styrs av stereotypa föreställningar så blir det en påverkan på hur tillgänglig information i brottsutredningar tolkas och värderas samt en påverkan i exempelvis inställningen till att följa upp olika ledtrådar. Det blir också en påverkan på hur trovärdigheten i utsagor bedöms. Risken blir också stor för att ledamöterna under en domstolsförhandling ska ha en förutfattad uppfattning i skuldfrågan när en person med invandrarbakgrund är åtalad. Enda sättet att förhindra att vi låter oss påverkas av de stereotypa föreställningar vi har inprogrammerade, är just genom att bli medveten om den automatiska aktiveringen, och att man arbetar aktivt för att motverka att styras av den. Och det är svårt. En ökad mångfald bland de anställda i rättsväsendet skulle dock ha en positiv effekt. Men åtgärder och resurser för att öka jämlikheten och minska diskrimineringen skulle även behöva sättas in inom andra samhällssektorer så att en generell förändring utav den stereotypa föreställningen om invandrare kommer till. För rättsväsendet är inte en isolerad institution. Det är självklart att rättsväsendets aktörer påverkas utav de generella föreställningarna som finns i samhället, *även* om de inte är medvetna om att de bär på dessa föreställningar. De flesta vill tro sig vara fördomsfria och

jämlika. Därför är det så oerhört viktigt att medvetenheten kring vilka effekter stereotypa föreställningar kan leda till ökar.

7.1.2 Omfattningen av diskriminerande handlingar

Det finns inte idag några svenska studier som påvisar omfattningen utav diskriminerande handlingar inom rättsväsendet. Av de få undersökningar som genomförts som belyst frågan om diskriminering, kan inte några säkra slutsatser dras. Ändå fyller de en viktig funktion då de påvisar att det finns goda grunder att bedriva fler studier då de trots allt visar att det finns en *risk* för att personer med invandrarbakgrund diskrimineras inom rättsväsendet. I studien "Likhet inför lagen" anser Christian Diesen att han har belägg för att påstå att invandrare i betydligt högre grad än svenskar, riskerar fängelsestraff när alternativen villkorlig dom, skyddstillsyn eller samhällstjänst står öppna. Rolf Granérs avhandling påvisade att grov rasistisk retorik används inom poliskåren. Han kunde även påvisa att en vitt utbredd stereotyp om invandrare som kriminella, tillsammans med en allmänt negativ syn på invandrare förekommer inom poliskåren.

Undersökningen om våldtäkter inomhus i Uppsala 1999-2002 som visade att 84 % utav de misstänkta med invandrarbakgrund förhörde mot bara 77 % av de svenska misstänkta förövarna kan inte vetenskapligt påvisa att diskriminering förekommit. Tillräcklig studie utav förutsättningarna i målen och andra faktorer som kan inverka på utgången har inte genomförts. Ändå är resultatet tillsammans med övriga resultat från undersökningarna i projektet "Likhet inför lagen", mycket intressanta. Trots att stor försiktighet ska tas och inga generella slutsatser kan dras, så visar de ändå på hur oerhört viktigt det är att fler undersökningar görs. Det är av oerhörd vikt att medel anslås för fortsatt forskning. Bland annat behövs studier kring polisens benägenhet att ingripa mot personer med invandrarbakgrund och hur polisen behandlar personer från olika etniska minoriteter. Det behövs också studier kring orsakerna till att personer med utländsk bakgrund oftare misstänks för

brott. Det är också av oerhörd vikt att undersöka om det föreligger någon skillnad i domstolarnas bedömning när en person med invandrarbakgrund står åtalad.

7.2 Orsaksförklaringar till invandrares brottslighet

Kan då diskriminering inom rättsväsendet ses som hela förklaringen till invandrares överrepresentation i brottsstatistiken? Nej, troligtvis inte. Men det utgör en starkt bidragande faktor till överrepresentationen. Integrationen av de personer som invandrat till Sverige har inte varit lyckad. Klyftan mellan ”invandrare” och ”svenskar” är fortfarande djup. Fördomar, attityder och diskriminering gör att invandrare har svårt för att ta sig in på arbetsmarknaden och en hög andel är därför bidragsberoende. På bostadsmarknaden föreligger en långtgående segregation där många invandrare har blivit placerade i bostadsområden, ofta i storstädernas ytterområden, med mycket få svenskar och dåliga levnadsförhållanden. Ett utanförskap har skapats som hindrar invandrade personer att etablera sig i det svenska samhället. Fram till 1970-talet var invandringen till Sverige framförallt arbetskraftrelaterad. Därefter har de flesta som fått uppehållstillstånd kommit hit av politiska skäl eller som anhöriga. Men det är inte bara den första generationens invandrare som har haft det svårt att få en jämställd plats i det svenska samhället utan också deras barn, födda och upp vuxna i Sverige. De dåliga levnadsförhållandena med svårighet att bland annat ta sig in på arbetsmarknaden gör att många invandrare tillhör de lägre samhällsklasserna och har en förmodad svag anknytning till det svenska samhället. Invandrares levnadssituation ökar risken markant enligt de kriminologiska teorierna för brottslighet. Skulle levnadsförhållandena förbättras genom ökad integrering och minskad diskriminering, så skulle invandrares risker för att hamna i brottslighet sjunka. Diskriminering utav invandrare leder till att de hamnar i en social situation som ökar risken för brottslighet samtidigt som diskriminering utav dem inom rättsväsendet gör att deras överrepresentation i brottsstatistiken blir hög. Överrepresentationen

i sin tur leder till att stereotypa föreställningar förstärks vilket ökar risken än mer för att personer med invandrabakgrund ska diskrimineras.

I den intervjustudie som genomfördes av Antidiskrimineringsbyrån i Malmö och som redovisades i denna uppsats under kapitel 4.3, framhöll de intervjuade personerna med invandrabakgrund som den troligaste orsaken till deras överrepresentation i brottsstatistiken, polisens selektiva arbetsmetoder med inriktning på invandrare. Rättsväsendets aktörer framhöll som den troligaste orsaken de sociala faktorerna. Först i tredje hand trodde de anställda inom rättsväsendet att diskriminerande faktorer kunde vara orsaken. Hur det förhåller sig i det reella vet vi inte idag på grund av det bristfälliga forskningsläget. Men det är intressant att studera skillnaden i svaren. Utifrån de studier som presenterats i denna uppsats kring den upplevda diskrimineringen såväl som studierna kring diskriminerande handlingar, kan man misstänka att medvetenheten kring diskriminering inom rättsväsendet bland de verksamma inte är tillräckligt hög. Skillnaden i svaren i Antidiskrimineringsbyråns intervjustudie förstärker ytterligare denna misstanke. Särskilt då de verksamma inom rättsväsendet framhöll vikten av interkulturella utbildningar som den viktigaste åtgärden mot problemet, medan personerna med invandrabakgrund höll som främsta åtgärd att medvetengöra rättsväsendet om diskriminering. Och det faktum att rättsväsendets aktörer höll som den näst troligaste orsaken till invandras överrepresentation, att invandrare är så kulturellt annorlunda att de inte förstår vad som anses som brott i Sverige, tyder på ytterligare ett belägg för att stereotypa föreställningar om invandrare är utbrett inom rättsväsendet.

7.3 Slutord

Ett rättsväsende med låg medvetenhet kring hur fördomar uppkommer är ett rättsväsende som ingen kan lita på. Det är därför av största vikt att förekomsten av diskriminering inom rättsväsendet erkänns. Utan ett erkännande kan inte åtgärder sättas in. Det är av oerhörd vikt att

rättsväsendets myndigheter utvecklar ett system som synliggör och skapar medvetenhet kring hur arbetssätt, rutiner och metoder kan innebära att personer med utländsk bakgrund diskrimineras. För den diskriminering som förekommer inom rättsväsendet idag är nog till stora delar en effekt utav en bristande medvetenhet kring diskriminering och vilka effekter stereotypa föreställningar kan få på det rättsliga arbetet. Rapporter i likhet med brå-rapport 2005:17 "Brottslighet bland personer födda i Sverige och i utlandet" riskerar att spåda på den stereotypa föreställningen om den kriminelle invandraren hos såväl allmänhet som hos de verksamma inom rättsväsendet. Särskilt då man inte i någon större utsträckning samtidigt presenterar några orsaksanalyser till invandrades överrepresentation. Det finns inget behov av att redovisa för brottslighet utifrån födelseland. Vi är inte i behov av att indela vår befolkning i ett vi – och – dom. Vi är alla invånare i Sverige och vi är alla "svenskar". Det vi behöver är en ökad integration utav våra nya medborgare. Det vi behöver är att öka jämlikheten och bekämpa diskrimineringen och de stereotypa föreställningarna såväl inom rättsväsendet som i alla övriga samhällssektorer.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Brune, Ylva (2004); *"Nyheter från gränsen: Tre studier i journalistik om invandrare: Flyktingar och rasistiskt våld"*. Akademisk avhandling; Göteborgs Universitet, Göteborg 2004, JMG

Carlström, Ann Kristin (1999); *"På spaning i Stockholm. En etnologisk studie av polisarbete."* Institutet för folklivsforskning, etnologiska institutionen, Stockholms universitet, Stockholm 1999.

Diesen, Christian; *"Negativ särbehandling i rättskedjans alla led"*, i SOU 2006:30; *"Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet"*. Rapport av Utredningen om makt, integration, och strukturell diskriminering. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.

Diesen, Christian, Lernestedt, Claes, Lindholm, Torun, Petterson, Tove (2005); *"Likhet inför lagen"*, upplaga 1, Falun 2005, Natur och kultur.

Ekman, Gunnar (1999); *"Från text till batong – om poliser, busar och svennar"*, Handelshögskolan, Stockholm 1999.

Farrington, D. P. (1977); *"The Effects of Public Labelling"*, British Journal of Criminology, Volume 17, Number 2, April 1977, pages 112-125

Granér, Rolf (2004); *"Patrullerande polisens yrkeskultur"*, Socialhögskolan, Lunds universitet, Lund 2004.

Hedebro, Göran (1977); *"Att informera om avvikande grupper. En genomgång av några olika samhällsområden"*. Brottsförebyggande rådet. Rapport 1977:2. Stockholm. Liber.

von Hofer, Hanns, Sarnecki, Jerzy, & Tham, Henrik (1996); "*Invandrarna och brottsligheten*" i: *Att möta det mångkulturella – Socialtjänsten och invandrarna*. Socialvetenskapliga forskningsrådet m.fl., Stockholm 1996.

von Hofer, Hanns, Sarnecki, Jerzy, & Tham, Henrik (1998); "*Invandrarna och brottsligheten*", i: *Brottslighet i Europa*. Studentlitteratur, Lund 1998.

von Hofer, Hanns, Sarnecki, Jerzy, & Tham, Henrik (1997); "*Minorities, crime, and criminal justice in Sweden*" i: Haen Marshall: *Minorities, migrants, and crime. Diversity and similarity across Europe and the United States*. London 1997, Sage Publications.

Jareborg, Nils (2001); "*Allmän kriminalrätt*", Iustus förlag, Uppsala 2001.

Larsson, Kristina, Cederberg, Maja, Laczak, Krystof (2005); "*Är rättvisan rättvis för invandrare*", Antidiskrimineringsbyrån, Malmö 2005.

Lindholm, Torun, Bergvall, Sylvia; "*Diskriminering i vittnessammanhang*", i SOU 2006:30; "*Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet*". Rapport av Utredningen om makt, integration, och strukturell diskriminering. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.

Kamali, Masoud; "*Bortom vi och dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*", SOU 2005:41: Rapport av Utredningen om makt, integration, och strukturell diskriminering. Stockholm 2005: Statens Offentliga Utredningar.

Kardell, Johan; "*Diskriminering av personer med utländsk bakgrund i rättsväsendet*", i SOU 2006:30; "*Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet*". Rapport av Utredningen om makt, integration, och strukturell diskriminering. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.

Pettersson, Tove; *"Representation av religiös och/eller etnisk bakgrund i domar"*, i SOU 2006:30; *Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet.*
Rapport av Utredningen om makt, integration, och strukturell diskriminering. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.

Pettersson, Tove; *"Särbehandlas gärningspersoner med utländsk bakgrund vid anmälningar om våldtäkter, grov misshandel och eget bruk av narkotika?"*, i SOU 2006:30; *Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet.*
Rapport av Utredningen om makt, integration, och strukturell diskriminering. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.

Pockettidningen R (1978); *"Sverige, Sverige fosterhem"* Årgång 8, Nr, 4, 1978

du Rées, Helena; *"Åklagares och advokaters syn på likabehandling i domstolen"*, i SOU 2006:30; *Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet.*
Rapport av Utredningen om makt, integration, och strukturell diskriminering. Stockholm 2006: Statens Offentliga Utredningar.

de los Reyes, Paulina, Wingborg, Mats. (2002). *"Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige. En kunskapsöversikt"*. Integrationsverkets rapportserie 2002:13. Norrköping: Integrationsverket.

Sarnecki, Jerzy (2003); *"Introduktion till kriminologi"*; upplaga 1, Lund 2003, Studentlitteratur

Schelin, Lena; *"Olaga diskriminering"* i: *Brottsutvecklingen i Sverige 2001-2003*, Brottsförebyggande rådet, Brå-rapport 2004:3

Offentligt tryck

Statens offentliga utredningar

SOU 2005:41; ”*Bortom vi och dom – Teoretiska reflektioner om makt, integration och diskriminering*”, Integrations- och jämställdhetsdepartementet, *Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering*, Statens Offentliga Utredningar.

SOU 2005:56; ”*Det blågula glashuset –strukturell diskriminering i Sverige*”, Integrations- och jämställdhetsdepartementet, *Betänkande av utredningen om strukturell diskriminering på grund utav etnisk eller religiös tillhörighet*, Statens Offentliga Utredningar.

SOU 2006:30; ”*Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättsystemet*”, Integrations- och jämställdhetsdepartementet, *Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering*, Statens Offentliga Utredningar

Departementsserier

DS 2000:43 ”*Begreppet invandrare – användningen i myndigheters verksamhet*”, Regeringskansliet, Kulturdepartementet.

Kommittédirektiv

dir 2003:118, ”*Strukturell diskriminering på grund av etnisk eller religiös tillhörighet*”, Justitiedepartementet

dir 2004:54, ”*Makt, integration och strukturell diskriminering*”, Justitiedepartementet

Rapporter

Arbetsgivarverket (2007); ”*Utländsk bakgrund i staten 2006*”, Stockholm: Arbetsgivarverket

Brottsförebyggande rådet (1996) *"Invandrare och invandrares barns brottslighet"*, Brå-rapport 1996:2

Brottsförebyggande rådet (2004); *"Brottsutvecklingen i Sverige 2001-2003"*, Brå-rapport 2004:3

Brottsförebyggande rådet (2005); *"Brottslighet bland personer födda i Sverige eller i utlandet"*, Brå-rapport 2005:17

Brottsförebyggande rådet (2008); *"Diskriminering i rättsprocessen - Om missgynnande av personer med utländsk bakgrund"* Brå-rapport 2008:4

Brottsförebyggande rådet (2004); *"Brottsutvecklingen i Sverige 2001-2003"*, Brå-rapport 2004:3

Integrationsverket (2002); *"Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige. En kunskapsöversikt"*. Integrationsverkets rapportserie 2002:13. Norrköping.

Statistiska centralbyrån; *"Befolkningsstatistik i sammandrag 1960-2007"*, SCB. Örebro.

Statskontoret (2002); *"Att ta reda på vad folket tycker: En pilotundersökning om medborgarnas syn på offentlig förvaltning"*, 2002:12, Stockholm: Statskontoret.

Elektroniska dokument

Nationaldemokraterna:

<http://www.nd.se/rapport/>, Information hämtad 2008-06-15

Statistiska centralbyrån:

<http://www.scb.se/> Information hämtad 2008-03-01

Rikspolisstyrelsen:

<http://www.polisen.se/inter/util/nodeid=21434&pageversion=1.jsp?articleid=13712648> Information hämtad 2008-10-28

Brottsförebyggande rådet:

”Personer lagförda (dömda m.m) för brott”. Statistik från brottsförebyggande rådet gällande åren 1997-2001. Information hämtad 2008-03-01

Statistik för 1997

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=167&statsType=420&statsCounty=La&Year=1997&type=1

Statistik för 1998

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=166&statsType=420&statsCounty=La&Year=1998&type=1

Statistik för 1999

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=165&statsType=420&statsCounty=La&Year=1999&type=1

Statistik för 2000

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=164&statsType=420&statsCounty=La&Year=2000&type=1

Statistik för 2001

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=163&statsType=420&statsCounty=La&Year=2001&type=1

Rättsfallsförteckning

Italien mot Kommissionen, Rec. 1963 s. 165